

Statfjordfeltet ble mot alle odds historiens største norske melkeku. Her Statfjord C.
Foto: Harald Pettersen/Statoil

Den norske oljemodellen

GUNNAR BERGE

"Den norske modellen" brukes i ulike sammenhenger. Først og fremst som en betegnelse på den norske velferdsstaten slik den er utviklet etter krigen. Modellen kjennetegnes ved et sterkt statlig engasjement, stor grad av likestilling og bred involvering. Et godt organisert arbeidsliv, med nært samarbeid mellom myndigheter og arbeidslivets organisasjoner.

"Den norske modellen" har bred støtte i det norske samfunnet. I virkeligheten er det dette som gjør den til en modell. Om innbyggerne ikke sluttet opp om den, ville den ikke fungere. Men den er blitt til i strid.

Denne norske samfunnsmodellen har dannet mønster også for petroleumssektoren. Selv om vi ikke hadde drevet med oljevirksomhet før, stod vi ikke på bar bakke. Det som hadde vist seg å fungere ved utvikling av andre næringer, kunne med tilpassinger brukes også når vi skulle bygge opp noe helt nytt - basert på norske ressurser.

Rent instinktmessig ble statlig styring og kontroll lagt som grunnplanker. Men hvordan kunne vi få det til i praksis på et område der vi var uten erfaring? Vi måtte innse at her ville det bli nødvendig å trekke på den internasjonale petroleumsindustrien. De satt med kompetansen, kapasiteten og kapitalen. Det ville bli utfordrende å få tak i alt dette uten å miste styringen og kontrollen. Her ville det ikke hjelpe med det gamle slagordet "ned med kapitalen".

Ydmykhet og tålmodighet

Tidlig på 1960-tallet betraktet vi oss som et velstående og velorganisert land. Gjenoppbyggingen etter krigen var kommet langt, folk hadde arbeid og inntektene steg jamt og trutt. Folk flest klarte seg godt. Her var det ingen grunn til panikk.

Vi havnet snart i en situasjon hvor vi måtte forhandle med andre lands myndigheter for å klarlegge og sikre våre egne interesser. I slike situasjoner er det viktig å ha god tid, eller i alle fall å gi inntrykk av det.

At vi klarte oss godt på denne tida, er for så vidt en sannhet med visse modifikasjoner. Det var fortsatt behov for å bygge ut ny industri og infrastruktur. Tilgang på kapital var til tider en begrensningsfaktor. Derfor ble den tidligere LO- juristen, utenriksministeren og FN-generalsekretæren Trygve Lie utnevnt til såkalt dollarambassadør. Med eget kontor i Industridepartementet. Herfra skulle han gjennom sitt omfattende internasjonale kontaktnett søke å grabbe investeringer til landet. Da han i denne situasjonen blir oppsøkt av representanter for den internasjonale oljeindustrien med tilbud om hundrevis av millioner mot at de får overta rettighetene på norsk kontinentalsokkel, kunne han også lett ha trådt feil. Men som den kalde fisk han var, ble svaret "kom tilbake seinere". Vi gikk ikke i samme fella som danskene. De overlot det hele til kapitalkreftene og fikk angre bittert i ettertid.

Forstanden bedre enn lykken?

Jeg vil med styrke hevde at norsk oljepolitikk er preget av at forstanden har vært bedre enn lykken. Kanskje med et par viktige unntak. Det er selvsagt et lykketreff at ressursene har havnet på vårt område. På bedehuset i Etne lærte jeg at det var Vårherre som hadde sørget for absolutt alt vi hadde tilgang på. I Oljedirektoratet lærte jeg at det kanskje var litt mer komplisert.

Men om det var Vårherre som skaffet oss ressursene, så var det i alle fall Einar Gerhardsen som sørget for at de ble folkets eiendom. Da jeg vokste opp, var det for øvrig ikke så stor forskjell på Vårherre og Gerhardsen.

Uansett hvordan vi snur og vender på det, var det regjeringen Gerhardsen som tidlig på 1960-tallet sikret oss eiendomsretten til ressursene. Bokstavelig talt ved å legge labbene på ressursene. Og det i virkeligheten mange år før vi egentlig visste om de fantes. Det er mange i vårt land som huskes for mindre enn det. Ingen liten bragd.

Med lov skal landet bygges

I første omgang ble "knepet" med bruk av kongelig resolusjon brukt. Det er en måte å bruke Kongen fleksibelt - om en vil - og har liten tid. På den måten ble rettighetene på sokkelen sikret. Kongelig resolusjon av 31. mai 1963 lyder i sin helhet slik: "Havbunnen og undergrunnen i de undersjøiske områder utenfor kysten av Kongeriket Norge er undergitt norsk statshøyhet for så vidt angår utnyttelse og utforsking av naturforekomster, så langt havets dybde tillater utnyttelse av naturforekomster, uten hensyn til de ellers gjeldende sjøgrenser, likevel ikke ut over midtlinjen i forhold til andre stater."

Ved dette enkle grep sikret vi rettighetene for Norge, men ikke nødvendigvis for staten. Det var behov for å få på plass en lov som sikret dette, og det raskt. Følgelig ble det samme dag som ovennevnte kongelige resolusjon ble vedtatt i statsråd, fremmet forslag for Stortinget til en egen petroleumslov. Denne ble kjørt gjennom med ekspressfart. Behandlingen via utenrikskomiteen, Odelstinget, Lagtinget og fram til Kongens sanksjon tok tre uker. 21. juni 1963 ble en av de viktigste merkedagene i norsk oljehistorie. Vi fikk da en lov som slo fast at rettighetene på norsk sokkel tilhørte det norske folk. Resten fikk Kongen ta seg av. Det var med andre ord en utpreget fullmaktslov. Men den fungerte. Etter den loven ble norsk oljevirksomhet styrt fram til 1985. De viktigste beslutningene, og de som vi fortsatt lever høyest på, ble fattet med hjemmel i denne loven. Sett i lys av den store betydning den skulle vise seg å få, er det bemerkelsesverdig hvor lite politisk engasjement saken skapte.

Under behandlingen i Odelstinget 14. juni 1963 var det kun tre talere: saksordføreren Erling Petersen fra Høyre, Erik Braadland fra Senterpartiet og den ansvarlige statsråd utenriksminister Halvard Lange. Saksordføreren understreket at det var en ganske usedvanlig lov som var oppe til behandling. Den omfattet områder som til da ikke hadde vært underlagt norsk lovgivning. Det ble henvist til at det nå, takket være moderne teknikk, var blitt mulig å utnytte naturforekomster på og under sjøbunnen ut til ganske betydelige dyp. Det ble videre presisert at det særlig var olje og naturgass som var av interesse. Saksordføreren Erling Petersen viste til at det var de enorme gassfunnene i Nederland som hadde ført til denne store interessen for hele Nordsjø-området. Men det hadde vel ikke vært Erling Petersen om han ikke også fikk gitt regjeringen et spark på leggen, for lovteknisk dårlig arbeid. Men da må det være en formildende omstendighet at det trolig er den mest innbringende lov Stortinget noensinne har hatt til behandling.

Storbritannia og Danmark tok andre valg

I ettertid kan vi fastslå at for Stortinget var dette en god dag på jobben. Det var ingen selvfølge å velge en slik løsning. Vi

trenger ikke gå lengre enn til Danmark for å få det bekreftet. I starten fikk selskapet AP Møller enerett til den danske sokkel. Altså det som det amerikanske oljeselskapet Phillips bad om å få i Norge. Seinere - under dekke av at det stod om vitale nasjonale interesser – klarte den danske regjeringen å forhandle tilbake noe av rettighetene. Det skjedde under trussel om ekspropriasjon og i kjølvannet av oljekrisen i 1973. Men resultatet for det danske folk ble langt dårligere enn om de "riktige" grep hadde blitt tatt fra starten.

Storbritannia var nok flinkere til å sikre sine interesser, men på langt nær så godt som Norge. Industrien fikk friere spillerom, og starten var preget av hastverksarbeid. Det siste førte til langt høyere tempo og med det dårligere leteeffektivitet. Langt flere brønner var påkrevd for å finne de samme volumer som på norsk side. Vi gikk forsiktig fram for å lære oss geologien, mens britene pøste på med ressurser. Da vi stilte spørsmål om dette var fornuftig, også av hensyn til den landbaserte industrien, fikk vi til svar at det var nødvendig for å redde Nord-England og Skottland fra økonomisk kollaps. På en måte er det forståelig. Dette var på et tidspunkt hvor den tradisjonelle industrien var under nedbygging. Ikke minst ble kullgruvene og skipsverftene rammet, med konsekvenser for de mange som hadde sitt arbeid der.

Til tross for at britene har produsert mer enn oss, har de likevel ikke maktet å bygge opp et petroleumsfond/pensjonsfond, slik at denne rikdommen også blir sikret for kommende generasjoner. Oljenedturen kan bli vanskelig hos oss, men langt mer dramatisk hos dem. I Danmark har petroleumsnæringen aldri hatt samme betydning - verken absolutt eller relativt. Skjønt det har vært et viktig tilskudd til økonomien i mange år.

Trygve Lie og Einar Gerhardsen fotografert under et arbeiderstevne, antakelig 1. mai på Ekeberg en gang på begynnelsen av 1960-tallet. *Foto: Arbark*

I Storbritannia er striden mellom England og Skottland om retten til ressursene fremdeles en verkebyll. Der er det ikke like klart som hos oss hvem det er som har eiendomsretten.

Sov politikerne?

Om norske politikere ikke akkurat sov i den kritiske, innledende fasen, var de i alle fall ikke spesielt synlige. Heller ikke fagbevegelsen for den del. Selv om jeg kjenner forholdene i Arbeiderpartiet best, stod det ikke bedre til i de andre partiene. Einar Gerhardsen og hans regjering, som satt fram til etter valget i 1965, gav byråkratene handlingsrom og ryggdekning. Det var det viktigste i denne fasen.

Carl August Fleischer har fortalt at da byråkratene så behovet for at regjeringen aksjonerte, fikk de full støtte fra utenriksminister Halvard Lange, og han igjen fra statsministeren. Justisdepartementet og Industridepartementet, som var lunkne, ble nedkjempet. Det skulle for øvrig ikke så mye til. Svekket som de var etter Kings Bay-ulykken. Politikernes fravær må nok også

vurderes i lys av at det ligger i politikkens natur å være forsiktig med å bli assosiert med det en er usikker på vil bli en suksess.

Selv om helt avgjørende skritt på veien mot den norske oljemodellen ble tatt tidlig på 1960-tallet, stod det intet i Arbeiderpartiets arbeidsprogram for perioden 1961-65 om olje. For så vidt er det forståelig. Men heller ikke for neste stortingsvalgperiode, 1965-69, er det som skulle utvikle seg til landets viktigste næring, viet oppmerksomhet.

Hva så med perioden etter det igjen? Da hadde jo oljen virkelig materialisert seg, og produksjonen starter opp. Jo, da dukker følgende opp i programmet for perioden 1969-73: "Staten må forberede seg på å utnytte mulighetene for anvendelse av olje og gass fra Nordsjøen og av atomkraft i den fremtidige energiforsyning."

Den vanskelige kunsten å være uavhengig og avhengig samtidig

Viljen til nasjonal styring og kontroll – ambisjonene – var det ikke noe i veien med. Men hvordan få det til på et område vi var helt uten erfaring? En god porsjon ydmykhet var påkrevet. Vi utformet vår egen modell, men for å få det til måtte vi i betydelig grad kopiere andre.

Et av de mer kuriøse innslagene er byråkratene i olje- og gassavdelingen i Industridepartementet som stilte på jobb i mørk dress og slips. Og beholdt antrekket fra morgen til kveld. Tore Holm forteller at han som nyutdannet sosialøkonom fikk jobb i distriktsutbyggingsavdelingen i Kommunaldepartementet. Tilfeldigvis var det i samme bygg som oljefolkene. Han stilte i islender på kontoret. Kontrastene til siviløkonomene og juristene i olje- og gassavdelingen i Industridepartementet ble ganske stor. Her var det tydeligvis en helt annen modell enn den norske som ble introdusert. Det preget nok også de besøkende. Representantene for de store internasjonale oljeselskapene, som forsøkte å gjøre sine hoser grønne i olje- og gassavdelingen, kom ofte i limousiner. Ordførere fra fattige kommuner i Distrikts-Norge kom til fots. Etter hvert som oljen begynte å dryppe også over norske utkanter, jevnet dette seg ut. Og det hører med til historien at Tore Holm etter hvert ble en av toppsjefene for Shells virksomhet her i landet. Riktignok fortsatt mest uten slips.

Bratt (Bratteli) læringskurve

Vi liker å fortelle all verden hvor dyktige vi har vært når det gjelder å utvikle petroleumsnæringen. Men med respekt å melde hadde vi ikke mye å bygge på i starten. Heldigvis var vi ydmyke nok til å innse det. Vi måtte ut og lære. For en stor del var det oljeselskapene som satt på kompetansen. Balansen mellom å gi dem lillefingeren og hele hånden var hårfin.

Det norske rammeverket, eller den norske modellen om en vil, ble i starten til ved at vi kopierte mye av det som var utviklet i andre land. Men vi supplerte og tilpasset til norske forhold og hadde hele tiden i bakhodet at nasjonal styring og kontroll var overordnet. På den annen side måtte vi passe på ikke å gå for langt. Uten at oljeselskapene fattet interesse for norsk sokkel, ville det bli vanskelig å komme videre. Historien viser at vi har maktet balansen mellom å være attraktive for den internasjonale oljeindustrien og å bevare den nasjonale styringen.
Vi har sett i mange andre land med petroleumsressurser at de ikke har maktet dette. Noen har overlatt det hele til de store selskapene med det resultat at enorme verdier har tilfalt andre enn landets innbyggere. På den andre side er det land som har stengt den internasjonale industrien ute, med det resultat at en ikke har fått tilgang på den kapasitet og kompetanse som er nødvendig for å få maksimalt ut av ressursene. Avveiningen mellom disse to hensynene er et kjennetegn ved den norske modellen.

Fundamentalisme uttrykt i utsagn som «ikke å gi bort arvesølvet» og «ned med den internasjonale oljekapitalen», kan nok virke befordrende på den politiske oppslutning, men neppe for å få mest mulig ut av ressursene. Pragmatisme er mer dekkende for den strategien vi la oss på.

Regler først

Vi hadde is nok i magen til å fortelle olje-beilerne - som rant ned dørene hos Trygve Lie og andre - at før de kunne få slippe til på norsk sokkel, måtte rammeverket på plass. Og vi skyndte oss - om ikke langsomt, så likevel ikke raskere enn at vi hele tiden visste hva vi gjorde.

"Her ser dere det som er det grunnleggende dokument om norsk kontinentalsokkel og oljehistorie", sa professor Carl August Fleischer da Oljemuseet i juni 2015 markerte "Oljå 50 år". Papiret han viftet med var et notat satt opp av Utenriksdepartementets andre rettskontor i mai 1963. Han selv - sammen med byråsjef Einar-Fredrik Ofstad - hadde ført notatet i penn. Det skjedde under full ryggdekning av ekspedisjonssjefen, Jens Evensen.

Justisdepartementet og Industridepartementet, som hadde betydelig ansvar, viste liten interesse. Men de oppegående personene i Utenriksdepartementet var ikke tapt bak en vogn. De fikk med seg sin statsråd, utenriksminister Halvard Lange, som alarmerte statsministeren. Det er et kjent knep når det knirker i samarbeidet med andre departementer. Nå ble det fart i sakene: Vi proklamerte suverenitet over sokkelen, og fikk vedtatt loven som gav hjemmel for å utforme regler etter behov. Kongen, dvs. regjeringen Gerhardsen, bestemte over en lav sko.

8. november 1963 nedsatte regjeringen et utvalg til å utarbeide forslag til regler og forskrifter for selve virksomheten. Halvannet år seinere - 9. april 1965 - ble reglene fastlagt ved kongelig resolusjon. Et imponerende arbeid var utført på kort tid. Nordsjøen ble delt inn i 314 blokker, hver på 500 kvadratkilometer - dobbelt så store som britenes blokker. Dette for å holde interessen for norsk sokkel oppe.

17. august samme år tildelte regjeringen 78 blokker til ni søkere. I ettertid er det kanskje egnet til å forbause at av 314 blokker ble hele 278 utlyst, den største utlysningsrunde på norsk sokkel noensinne. Dette må ses i lys av at ingen visste med sikkerhet at det fantes ressurser. Det måtte skapes interesse. Samtlige av verdens største oljeselskaper søkte, minus ett hvis sjefsgeolog påtok seg å drikke hver dråpe som måtte finnes på norsk sokkel. Det siste er en god illustrasjon på usikkerheten som rådet.

Nordsjø-oljen bør under sterkere norsk kontroll

Et stort STATLIG-PRIVAT fellesselskap den beste løsning, sier Hydro-direktør

Se det i

TAND

COLO

TAND

Hydro-direktør: «Nordsjø-oljen bør under sterkere norsk kontroll». Faksimile fra Arbeiderbladet.

Når vi i ettertid ser på det omfattende rammeverket som kom på plass i løpet av den korte tiden våren 1963 og fram til de første utvinningstillatelsene ble gitt, er det imponerende. Uten særlig debatt og oppmerksomhet ble det viktigste grunnlaget for "den norske modellen" lagt i denne perioden.

Bare de beste slipper gjennom nåløyet

Inngangspenger er ikke avgjørende for hvem som får slippe til på norsk sokkel. Allerede da Phillips Petroleum i 1962 tilbød seg å overta hele sokkelen mot en passe sum penger, ble det gjort krystallklart.

Etter hvert utformet vi et system som var forutsigbart og gjennomsiktig. I dette systemet hadde auksjonering – som er vanlig i mange andre land - ingen plass. Vi ønsket de som var best skikket, og som best kunne bidra til å nå våre overordnede målsettinger for denne virksomheten. Selv om også andre land anvender dette prinsippet, bl.a. Storbritannia, så er dette et viktig element i den norske modellen.

Riktig nok foreslo Carl I. Hagen på vegne av Fremskrittspartiet i 1975 at staten skulle selge Statfjord for 10 milliarder kroner. Det feltet som har vært norgeshistoriens største pengemaskin. Men dette er jo så lenge siden, vil enkelte si. Riktig det, men virkningen av det ville vi fortsatt måttet leve med. En gigantisk gavepakke til et eller annet utenlandsk oljeselskap.

Jonas Gahr Støre forteller at han og Jens Stoltenberg i 2003 ble spurt av Jeffrey Sachs (fremragende amerikansk økonom) om hvorfor Norge ikke hadde solgt lisensene - solgt oljen på rot. Jeg håper at han også lurte på hvorfor vi har fått så mye mer ut av ressursene enn andre. Kjenner jeg Jens og Jonas rett, hadde de ikke problem med å svare på det spørsmålet heller.

Organiseringen av virksomheten skal - sammen med rolle- og ansvarsdelingen - sikre at alle viktige samfunnshensyn blir ivaretatt. Og at verdiskapingen virkelig kommer hele folket til gode. Dette gjelder også hensynet til det ytre miljø, helse, arbeidsmiljø og trygghet.

Standarden på sokkelen skal ikke ligge tilbake for det som gjelder på land i Norge. Følgelig er også arbeidsmiljøloven gjort gjeldende på sokkelen. Arbeidsmiljøloven, som avløste den gamle arbeidstilsynsloven, kom i 1977. Den var kjempet fram først og fremst av LO, men ble snart også akseptert av arbeidsgiversiden. Slik sett fikk den nye loven nødvendig legitimitet.

Etter det norske systemet blir selskapene invitert til å søke om konsesjon til undersøking, utvinning og transport av petroleum. Rettighetshaverne blir eiere av petroleumen som blir produsert. Men det trengs spesiell tillatelse i alle faser av virksomheten: undersøkelser, utvinningsløyve, planer for utbygging og drift og avslutning av felt. Og til slutt for å havne «på kirkegården» i Vats. En slik nitidig involvering fra myndighetenes side - «fra vugge til grav» - er det nok ingen andre land som har, selv om de på mange områder har rammeverk som ligner vårt.

Spesielt for Norge er det også at vi har omfattende vurderinger av de mer overordnede samfunnsmessige virkningene før aktivitet kan settes i gang. Før det blir gitt tillatelse til å starte virksomhet i nye områder, må det gjennomføres konsekvensutredning. Det går på økonomiske og sosiale verknader, miljøkonsekvenser, påvirkning for andre næringer og for distriktene omkring. Med andre ord mer overordnede samfunnsmessige konsekvenser. Det hører med til historien at det først er etter at slike vurderinger er foretatt, at en tar stilling til om det i det hele tatt skal åpnes for aktivitet i det området utredningen omfatter.

For å sikre oss seriøse søkere må selskapene gjennom en test. Helt fra starten har det vært slik at kun de som har nødvendig kompetanse, kapasitet og ikke minst økonomisk styrke, slipper gjennom. I den tidlige fasen var det bare den type selskaper som søkte. Etter hvert kom mindre selskaper til. For at de skulle slippe å søke på noe de likevel ikke ville komme i betraktning til å få, ble de tilbudt en ordning for forhåndskvalifisering. Det garanterer ingen tildeling, men at de grunnleggende forutsetningene for å slippe til var til stede. Dette er for øvrig et av mange eksempler på at den norske modellen ikke er statisk. Den er blitt tilpasset endrede behov hele tiden.

Nei til brenning av gass

Et av de 10 oljebud forbyr brenning av gass på norsk sokkel. I dag vil de aller fleste mene at dette er et berettiget krav. Slik var det ikke i starten. Oljeselskapene var vant med å gjøre det. Som regel var det ikke lønnsomt å ta vare på den gassen som fulgte med oljeproduksjonen. Helt uavhengig av de økonomiske konsekvenser lå dette i ryggmargen på norske politikere. Brenning var sløsing med naturens ressurser. Forurensingshensynet var ikke det mest fremtredende til å begynne med.

Påbudet kom til anvendelse allerede fra starten av produksjon på Ekofisk. Som i mange andre sammenhenger virker slike krav befordrende på kreativiteten. Så også her. Snart kom løsningen om å legge en gassrørledning på bordet. Men det hører også med til historien at før en kom så langt, ble problemet forsøkt løst ved å sende gassen tilbake i reservoarene ved hjelp av kraftige kompressorer. En tilleggseffekt av dette viste seg også å være økt oljeproduksjon. Gassen bidro rett og slett til at en fikk opp mer av oljen. Gass- og vanninjeksjon hver for seg og i kombinasjon er seinere utviklet til effektive metoder for å få mer ut av reservoarene. Det kan godt hevdes å være en del av den norske modellen.

Injeksjon av gass var likevel ikke tilstrekkelig til å håndtere de enorme gassmengdene det var snakk om på Ekofisk. Derfor ble det besluttet å legge rør helt til Emden i Tyskland. For sin tid var dette et pionerprosjekt. Til da verdens største i sitt slag. Distansen var så stor at det var nødvendig med kompressorplattformer flere steder på ledningen for å gi gassen tilstrekkelig trykk. Jeg tviler på om forfatteren av de 10 oljebudene, stortingsrepresentant Rolf Hellem fra Narvik, var så skrifttro at han regnet med en slik effekt av budet, eller rettere sagt påbudet, om ikke å brenne gass. Seinere har dette nærmest blitt standard over hele verden. Men Norge var pioner.

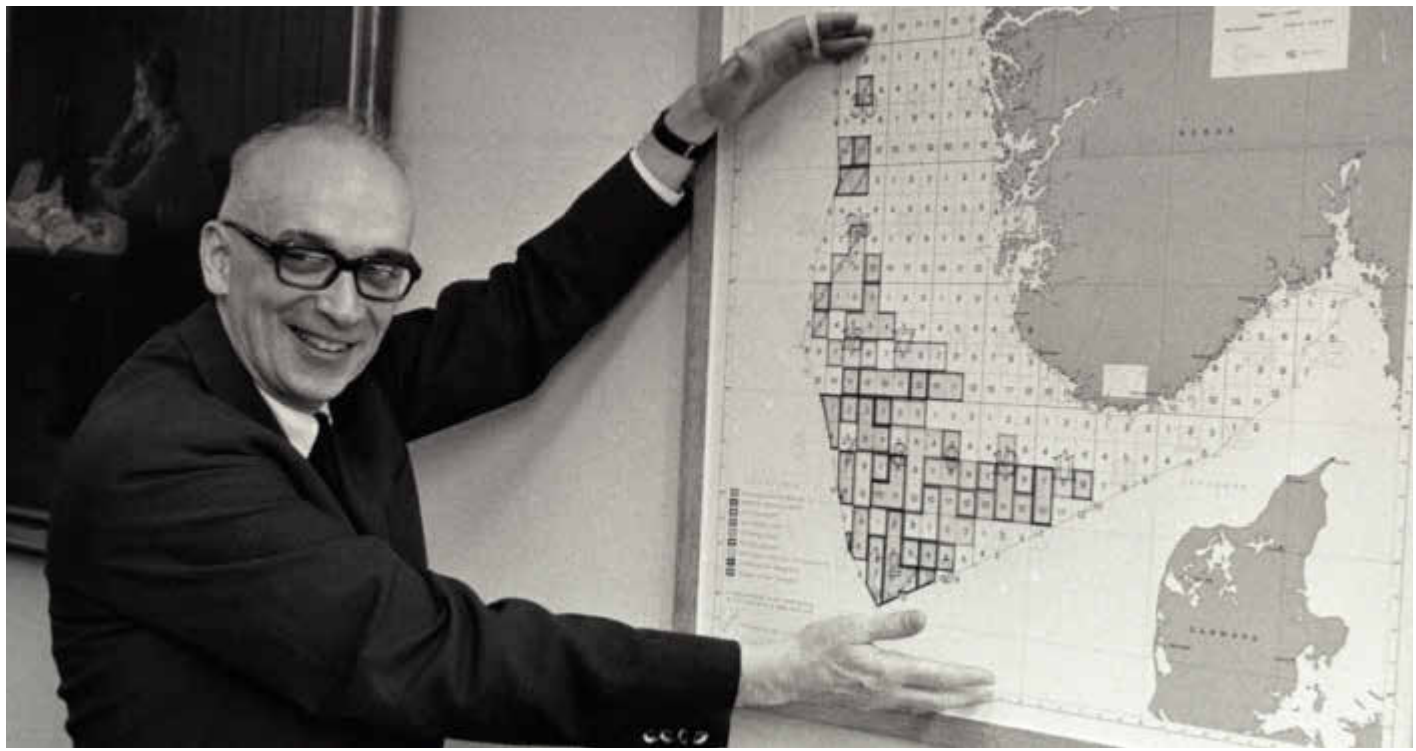
Striden om ilandføring

Da produksjonen skulle starte på Ekofisk-feltet, viste det seg ikke bare å være brenning av gass som var stridsspørsmålet. Det oppsto også strid om det skulle kreves ilandføring til Norge. Ifølge oljebudene var også det en forutsetning. Vi kunne jo ikke starte oljeepoken med å synde mot alle budene. Men snart lærte vi at politikken også på dette området måtte være pragmatisk - ikke dogmatisk. Men syndefallet ble smertefullt.

Stortinget hadde uomtvistelig gått inn for - som et hovedprinsipp - ilandføring til Norge. Når så spørsmålet kom på banen, ble det lagt opp til at vi likevel ikke skulle gjøre det. Budet lyder slik: ”at petroleum fra den norske kontinentalsokkel som hovedregel skal ilandføres i Norge med unntak av det enkelte tilfelle hvor samfunnsmessige hensyn gir grunnlag for en annen løsning”. En slik formulering kunne lett gi grunnlag for fundamentalisme. Her var det duket for å spille på nasjonale og ideologiske strenger. Full nasjonal styring og kontroll ville ikke la seg gjennomføre uten at olja og gassen rent fysisk ble ført i land i Norge, mente mange. Når spørsmålet om ilandføring ble vanskelig i starten, har det bl. a. sin forklaring i at Phillips-gruppen fikk tillatelse til å lete etter olje i Nordsjøen etter regler gitt av myndighetene i 1965. Det var seks år før Stortinget hadde den store drøfting av norsk oljepolitikk og utformet de 10 oljebudene. Faktisk var det slik at vi utformet politikken samtidig med at Phillips-gruppen var i full gang med å gjøre det enorme Ekofisk-funnet klart for produksjon.

Regjeringen Borten la fram en stortingsmelding - St. meld. 95 (1969-70) - om norsk petroleumspolitikk, men denne meldingen var i stor grad skrevet før Ekofisk-funnet var evaluert, og før det var erklært kommersielt. Følgelig ble det bebudet en tilleggsmelding med nødvendig oppdatering.

Før tilleggsmeldingen kom, oppstod en politisk krise som førte

Finn Lied – med kart over kontinentalsokkelen sør for Sognefjorden - 1971.
Foto: Arbark

til Borten-regjeringens fall. Det ble derfor den nyutnevnte Bratteli-regjeringen som la fram tilleggsmeldingen - St meld. 76 (1970-71). Finn Lied var nå blitt industriminister og ansvarlig for oljepolitikken. Med seg fikk han den dynamiske Arve Johnsen som statssekretær. Han hadde bakgrunn bl.a. fra Norsk Hydro. Industrikomiteen, som den gang dekket dette området i Stortinget, valgte å behandle disse sakene samlet i ett dokument - Innst. S nr. 294 (1970-71)
I tillegg til de nevnte stortingsmeldingene forelå også som vedlegg en omfattende betenkning om norsk oljevirksomhet - fra daværende ekspedisjonssjef Jens Evensen i Utenriksdepartementet, om "oljepolitiske spørsmål".

Arve Johnsen.
Foto: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

Selv om det tidligere var blitt fattet viktige beslutninger, med vidtrekkende konsekvenser for norsk petroleumsvirksomhet, var dette Stortingets første brede drøfting av spørsmålet.

Det eneste stedet komiteen besøkte i Norge i forbindelse med behandlingen av meldingen, var Stavanger og nabokommunene. Dette var lenge før byens mer formelle status som oljeby. Det er interessant å merke seg at industrikomiteen vurderte dette som det mest relevante sted som senter for oljevirksomhet i Norge. Det falt liksom naturlig å besøke USA, Canada, England og Stavanger. Vi havnet i fint selskap allerede fra starten. Intet av det industrikomiteen fikk se

Trygve Bratteli på Ekofisk *Foto: Norsk Oljemuseum*

skremte dem. Tvert om ble inntrykket av at det her lå store muligheter forsterket.

Den viktigste begrunnelsen for kravet om ilandføring var mulighetene for industrietablering med basis i disse ressursene. Industrikomiteen formulerte det slik i sin tilråding til Stortinget: "Komiteen finner også grunn til å presisere at ny næringsvirksomhet må utvikles i Norge med basis i petroleum, særlig petrokjemisk industri og at staten må delta aktivt med virkemidler for å fremme en slik utvikling." Dessuten så en for seg at vannkraftepoken gikk mot slutten, og at ny energi basert på gass fra Nordsjøen kunne bli alternativet. At behovet for kraft ville fortsette å øke - som det hadde gjort i hele etterkrigstida - tok de fleste for gitt. Global oppvarming stod ikke på dagsorden.

Den første omfattende debatten om norsk oljepolitikk fant sted i Stortinget 14. juni 1971. Samme dag kl. 12.25 startet tankbåten "Theogennitor" å laste inn olje fra Ekofisk-feltet. Stavanger Aftenblad, som dekket begivenheten, spådde at produksjonen kom til å vare i 15-20 år framover.

Den offisielle åpningen av Ekofisk-feltet ble foretatt av statsminister Trygve Bratteli 9. juni 1971. Men det var først den 14. juni at olja kom. Ikke bestandig går alt etter planen. Bratteli, som vanligvis ikke var en person som heftet seg ved detaljer, kom disse dagene flere ganger til meg i Stortinget og spurte om olja nå var kommet.

Saksordfører Rolf Hellem sa bl. a i sitt innlegg i stortingsdebatten 14. juni 1971: "Vi har møtt en ny politisk utfordring.

Stortinget vil i dag drøfte en prinsipiell holdning til denne utfordring. Dette vil danne en bakgrunn og en støtte for de praktiske spørsmål på vegen inn i et nytt og fremmed politisk terreng. Som uskyldblå ungdom blant verdens oljeproduserende stater har vi ikke egne oljetradisjoner å bygge på. Til gjengjeld kan vi møte utfordringene med den lærdom som ligger i andre lands erfaringer og vår egen grunnfestede tradisjon som demokratisk stat."

Rolf Hellem
Foto: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

Saken om ilandføring kom til behandling i Stortinget først våren 1973, altså to år etter at oljebudene var utformet. I mellomtiden hadde vi også vært gjennom en opprivende strid om norsk medlemskap i EEC, som det het den gang. Regjeringen Bratteli gikk på et nederlag i folkeavstemningen høsten 1972, og gikk av. Neipartiene med Lars Korvald i spissen dannet ny regjering. Ola Skjåk Bræk ble industriminister. Det falt i hans lodd å fremme forslag om ilandføring av petroleum fra Ekofisk-området. Eller rettere sagt, at det ikke skulle ilandføres. Det var ikke uten ironi det ble bemerket at de som sterkest hadde advart mot det de kalte "salg av Norge", i manges øyne nå la opp til nettopp det.

Statsminister Lars Korvald fra KrF foreslo simpelt hen at vi skulle synde mot to viktige bud samtidig: "Nei til salg av Norge", og at olja og gassen skulle til land i Norge. Dette måtte det bli bråk av. Hvilket det også ble.

Phillips-gruppen var imot

Phillips-gruppen var imot ilandføring til Norge. Begrunnelsen var både teknisk og økonomisk. Spørsmålet ble også reist om norske myndigheter i det hele tatt hadde hjemmel for å pålegge dem ilandføring. Konsesjon var gitt til gruppen etter kgl. res. av 9. april 1965: "Finner Kongen at nasjonale interesser tilsier det, kan han bestemme at utvunne petroleumsprodukter helt eller delvis skal ilandføres i Norge, eller at rettighetshaveren skal levere av sine produkter til dekning av nasjonale behov. Før Kongen treffer bestemmelse etter denne paragrafs første ledd, skal rettighetshaveren gis anledning til å uttale seg."

Kravet til ilandføring ble betydelig skjerpet i ny kgl. res. av 8. desember 1972 hvor det heter: "Utvunnet petroleum skal ilandføres i Norge med mindre Kongen etter ansøkning samtykker i et annet ilandføringssted."

I den mer grovkornede debatt om ilandføring ble dette betraktet som juridiske spissfindigheter. Men juristene i Phillips-gruppen betraktet det neppe som det.

Ingen kan vel i dag si hvordan det ville gått om spørsmålet hadde blitt satt på spissen i en rettssak. Så langt gikk det ikke. Så lenge det var en viss risiko for at spørsmålet kunne bli prøvd rettslig, var naturlig nok myndighetene varsomme med å uttrykke seg bombastisk. Med den løsning som til slutt ble valgt ble det heller ikke behov for nærmere avklaring. Men det var utvilsomt et av forhandlingskortene. Det var også Stortingets "oljebud" om ilandføring. Hvilket industrikomiteen behendig minnet om da ilandføringsspørsmålet kom til behandling.

Myndighetene hadde også et annet trumfkort på hånd. Om det skulle tillates ilandføring til England og Tyskland, måtte rørledningene delvis legges over norsk territorium. Til det trengtes tillatelse. Etter hvert ble det avdekket at begge parter hadde makt til å blokkere løsninger. Men det ville det ikke bli mye penger av. Her var det tid for kloke og kompromissvillige hoder.

Museumsvokterne måtte nedkjempes. Men ikke i så sterk grad at trusselen om å kreve ilandføring ble verdiløs. Regjeringen og Stortinget mente nok å være i en gunstig posisjon til å stille krav til utbyggerne.

LO på banen

Til grunn for Korvald-regjeringens forslag om ikke å kreve ilandføring til Norge lå flere ekspertutredninger. De konkluderte med at det ikke var teknisk mulig på det tidspunktet å krysse Norskerenna med rør. I alle fall ville det ta flere år å utvikle ny teknologi.

Ettersom dette i høy grad dreide seg om arbeidsplasser i Norge, kom LO på banen. Et eget utvalg ble oppnevnt - ledet av nestlederen Odd Højdahl og med Thorvald Stoltenberg, Leif Skau, Leif Andresen og Henrik Aasarød som medlemmer. Sekretær for utvalget var LO-juristen Tore-Jarl Christensen.

Dette utvalget, som hadde stor politisk tyngde, presset sterkt på for å få ilandføring i Norge. De var skeptiske til ekspertutredningene. Utvalgslederen Odd Højdahl reiste sammen med nestlederen i Arbeiderpartiet Reiulf Steen til Japan for å hente inn motekspertise. Et av de sentrale spørsmålene var rørleggingsteknikk. Det var sikkert atskillig å hente om det i Japan, men det vakte oppsikt da de to herrer kom hjem med opplysninger om at Norskerenna ikke var så dyp som norske eksperter hevdet. Så langt hadde vi her hjemme basert oss på at dybden inn til Lista - som var et av de mest aktuelle trasevalgene – var 350 meter. I Japan hadde delegasjonen fra Norge sett kart hvor det var snakk om 200 meter. LOs oljeutvalg aksepterte til slutt den løsningen som ble valgt - med rør til Teesside og Emden, men det satt langt inne. Behandlingen reflekterte klart de spenningene som satt igjen også i fagbevegelsen etter den opprivende EEC- striden. Ledelsen var i utakt med medlemmene. Nå var de langt mer lydhøre.

Et av alternativene for ilandføring, som i fullt alvor ble undersøkt, var rør inn til Obrestad-Kvassheim og videre på land til Risavika. Her kunne en krysse Norskerenna på noe grunnere vann. Hva bøndene på Jæren ville ha sagt til å få et oljerør gjennom gulerøttåkrene sine, kan vi jo bare spekulere i.

Til slutt aksepterte også LO den løsningen som ble valgt, om enn motvillig. Faren for betydelig utsettelse av hele prosjektet ble nok til slutt avgjørende. Men også at mange av de andre hensynene de la vekt på ble imøtekommet.

En viktig begrunnelse for kravet om ilandføring var forsyningssikkerhet og råstoff for å kunne utvikle ny industri i landet. Olje kunne vi jo sikre oss uten rørledning. Vi hadde bl. a. rett til å ta ut produksjonsavgiften (royalty) på 10 pst. i form av olje. I tillegg forpliktet rettighetshaveren seg til å levere fra den øvrige produksjonen til dekning av nasjonale behov. Tilsvarende garanti ble stilt for gass. Hvordan den skulle fraktes fra Tyskland den gang, var det likevel ingen som hadde svaret på.

Våtgassen gir arbeidsplasser

Viktigere var det likevel å få tak i våtgassen. Det var den som kunne gi grunnlag for nye arbeidsplasser i Norge i form av petrokjemisk industri. Mange så for seg at den representerte en fremtidsrettet næring. De som hadde rikelig tilgang på dette råstoffet, ville ha forsprang på andre land.

Petrokjemi er en vanlig betegnelse på en industrivirksomhet som ved hjelp av våtgass som råstoff via en serie ulike raffineringsprosesser fremstiller råstoff til produksjon av plastprodukter.

Kravet om tilgang på våtgass ble imøtekommet ved at det skulle tilbakeføres fra Teesside 250 000 tonn etylen til det sted i Norge hvor det ble bestemt å bygge et petrokjemisk anlegg. Det ble

videre hevdet at dette var et større kvantum enn en kunne forvente ved ilandføring til Norge, og til gunstigere pris.

Ettersom våtgassen måtte fraktes til Norge med spesialskip, åpnet det seg muligheter for norske rederier. Arbeidsplasser kommer sjelden rekende på en fjøl, selv om en har tilgang på råstoff. Det skjedde ikke her heller, men en del fremsynte personer så mulighetene. Våtgassen måtte fraktes fra Teesside og til Bamble. Til det trengtes skip som var tilpasset et slikt oppdrag. De fantes ikke. Hva gjør man da? Bygger dem, selvfølgelig. Dette var i en periode norske verft opplevde ordretørke. Men det ikke å ha oppdrag, er i seg selv ingen kvalifikasjon. Her var det snakk om avanserte innretninger.

Som følge av vanskene ved norske skipsverft hadde regjeringen, med finansminister Per Kleppe i spissen, lagt opp til gunstige finansierings- og støtteordninger. Her bød det seg muligheter til å slå flere fluer i en smekk. Krigshelten Inge Steensland fra Stavanger - med lang erfaring som skipsmegler og sammen med skipsrederen Helge R. Myhre og direktør Mikal H. Grønner på Moss Rosenberg Verft - snekret sammen tilbud som førte til at et Stavanger- basert rederi fikk den gullkantede kontrakten med Phillips. Grønner ble senere også generaldirektør i Kværner.

En annen stavangermann, Leif Harald Myhre - skipsmegler, ansatt hos Inge Steensland i 42 år, fikk oppgaven med å administrere kontraktene. Det gjorde han med stødig hånd gjennom hele den perioden våtgasskontrakten varte. To av skipene - Hera og Heros – begge bygget ved Kværner i Moss, ble velkjente inn og ut av den vanskelige Brevik-strømmen. Men takket være godt sjømannskap ble det ingen uhell, slik Stortinget fryktet da petrokjemianleggene ble lokalisert til Bamble. Men så ble det da heller ikke tatt lett på noe. Det ble faktisk etablert en egen skipsmanøvreringssimulator ved sjøfartsskolen på Ladehammeren i Trondheim i sakens anledning.

Det kan være grunn til å minne om at de skipsulykker med etterfølgende forurensing som har skjedd i disse farvannene, er forårsaket av alminnelig skipstrafikk som ikke har noe med virksomheten på norsk sokkel å gjøre. Vi kan ikke se bort fra at den ekstremt strenge sikkerhetskultur som gjelder i oljesektoren også har smittet over på transporten av produktene. Transporten pågikk i nesten 20 år. Det ene av de spesialbygde skipene, "Hera", gjennomførte i alt 1350 turer over Nordsjøen. Turene tok 27 timer hver vei. Med dette ville en klare 85 rundturer i året. Pga. forsinkelser i havnene og dårlig vær om vinteren klarte en å gjennomføre noe mindre - 75 rundturer i året over de 19 årene kontrakten varte. Lasting og lossing tok hver 24 timer. Til sammen 48 timer.

Petrokjemiindustrien i Grenland omfattet aktiviteter både på Rønningen, Rafnes og Herøya. Utbyggingen startet våren 1974, etter at våtgasstilgangen var sikret, og Hydro, Saga og Statoil hadde godtatt utbyggingsmodellen. Samtidig gav Røykskaderådet sitt ja. Da virksomheten var på topp i utbyggingsperioden, jobbet 2500 mennesker på de to anleggene. Etter hvert ble det flere eierskifter. Da den gunstige våtgassavtalen kom til en slutt, ble rammebetingelsene vanskeligere.
Når det tas hensyn til den samlede verdiskaping ved landanleggene i henholdsvis Teesside og Bamble, var det kanskje ikke så ille at det likevel ikke ble ilandføring i denne omgang. I tillegg kommer at det utviklet seg et marked for transport av denne type produkter rent generelt. De som fikk denne første kontrakten, var i god posisjon i forhold til andre oppdrag og utnyttet det. Bl. a. har det i lang tid vært betydelig transport av våtgass fra Kårstø til Bamble på kjøl.

Hvem skulle eie røret?

Alle vi som stod sterkt på for rør til Norge, måtte etter hvert innse at dette ikke lot seg gjøre. Neste skanse var da å få best mulig kontroll med de rørene som skulle legges til henholdsvis England og Tyskland. Statsdeltakelse i transportsystemet ble et krav. Dette skulle organiseres som et eget selskap hvor Statoil skulle inn med en eierandel på 50 pst. Kravet var dessuten norsk styreleder. Det siste fikk amerikanerne til å eksplodere. I den gode saks tjeneste ble kravet frafalt i det en sikret tilstrekkelig kontroll på annen måte. Ordet blackmail forekom nok i den opphetede debatten om disse spørsmålene. Det ble forhandlet om betingelsene parallelt med at industrikomiteen arbeidet med innstillingen til Stortinget om saken. Her ble det ikke gitt ved dørene.

Resultatet ble til slutt godt. Norpipe A/S, som ble navnet på det nye selskapet, har fungert utmerket siden starten i 1975. Et overveldende flertall i Stortinget lot sine prinsipper hvile og sendte olja til England og gassen til Tyskland. Likevel var denne saken den første hvor det kom til syne ikke ubetydelig sprik i synet på oljepolitikken. Men foreløpig mest på det verbale plan. Det er jo mulig å leve med når enden på visa likevel blir god. Korvald-regjeringen hadde dessuten en meget smal politisk basis i Stortinget. Slike regjeringer er det ofte en yndet sport å plage.

En av de som til slutt stemte mot ilandføring, var Arne Kielland. Han var valgt inn på Stortinget for Arbeiderpartiet, men meldte overgang til SF etter EF-avstemningen høsten 1972. Han ble på den måten en politikkens "bosmannspiller". Han sa bl. a. i sitt innlegg: "Mens jeg og andre sloss mot alle autoritetene i landet i EF- saka – og vant – så formelig vasser vi i autoriteter som er enige med oss i ilandføringssaka, men vi tapte". Det Arne Kielland ikke sa, var at ekspertene han siktet til ikke var i en slik posisjon at de i ettertid ville måtte stå til ansvar for sine handlinger. Da er det enklere å ha bastante meninger.

Behandlingen i Stortinget endte opp med at et overveldende flertall godtok ikke å kreve ilandføring. Et forslag fra Tønnes Andenæs (A) om å sende saken tilbake til regjeringen ble med 89 mot 4 stemmer ikke bifalt. Arne Kiellands forslag om å si nei og overlate den videre behandling til en oljekommisjon fikk bare hans egen stemme.

Norpipe 37-4 A. Kompresjonsplattform for å gi gassen nødvendig trykk.
Foto: Husmo/Norsk Oljemuseum

Frigg-gassen neste

Neste gang Stortinget fikk mulighet til å sette makt bak kravet om ilandføring, var da det skulle avgjøres hvor Frigg-gassen

skulle landes. Regjeringen gikk inn for at Petronord-gruppen, på visse vilkår, skulle få sende den norske gassen til St Fergus i Skottland. Om dette ble det ikke særlig strid, fordi norske myndigheter sikret seg rett til å kreve at gruppen senere skulle legge en rørledning av noe mindre dimensjon inn til Karmøy. Dette skapte naturlig nok stor optimisme i Nord-Rogaland, som den gang var fattig på arbeidsplasser.

Selv om det etter hvert ble teknisk mulig å legge en slik rørledning, viste alle beregninger om ressursgrunnlag og økonomi at det ikke var lurt å gjøre det. Selv om vi på ny måtte legge prinsippet om ilandføring til side, var det nok en helt riktig og saklig vel begrunnet beslutning. Nordfylkets tid skulle komme. Det var vi overbevist om. I politikken er det en god egenskap å være prinsippfast, men det er også klokt å snu når en ser at terrenget endres. Det ukloke var å heise ilandføringsspørsmålet opp til et prinsipp. Avgjørende måtte jo være hva som var best for landet.

Petrokjemi i Norge, men hvor?

Etter behandlingen av ilandføringssaken om Ekofisk satt vi igjen med 250.000 tonn etylen. Hva skulle vi gjøre med det? Det lå i kortene at Stortinget måtte få seg forelagt en ny sak om etablering og lokalisering av petrokjemiske anlegg. Det var skapt forventninger om nye arbeidsplasser langs hele kysten.

I sitt forslag til Stortinget anbefalte regjeringen at det skulle bygges ett samlet anlegg, og at dette skulle lokaliseres til Bamble i Telemark. Allerede før regjeringen inntok dette standpunkt, hadde det utspunnet seg adskillig dramatikk. Ilandføring fra Ekofisk-feltet ble behandlet under regjeringen Korvald. Da saken om etablering av petrokjemisk industri kom opp, var det under en ny regjering. Etter stortingsvalget høsten 1973 dannet Trygve Bratteli sin andre regjering med Ingvald Ulveseth som industriminister.

Det oppsto et voldsomt kjør for å bli lokaliseringssted for disse anleggene. Behovet for arbeidsplasser var stort i mange distrikt. En rekke steder på kysten ble vurdert: Harøysund, Mongstad, Kårstø, Lista, Bamble og Torsnes. Til slutt ble en stående med de tre alternativene Mongstad, Kårstø og Bamble som de mest aktuelle. Som i alle lokaliseringssaker ble det mobilisert. Vi i Rogaland var naturlig nok sterke tilhengere av Kårstø.

Før industriministeren og regjeringen kunne legge saken fram for Stortinget, måtte den forankres i egen stortingsgruppe. En statsråd som ikke sørger for det, kommer snart i vanskeligheter. Da Ingvald Ulveseth, på vegne av regjeringen, kom i Arbeiderpartiets stortingsgruppe, var forslaget å legge hele anlegget til Bamble. Hydros anlegg på Herøya var i vanskeligheter, og det var behov for ny aktivitet i området.

Vi som var for Kårstø, skjønte at å få hele anlegget hit var urealistisk. Følgelig ble det lansert en delt løsning. Det kunne industriministeren ikke akseptere. Å dele opp et slikt komplisert industrikompleks hadde ikke skjedd noe sted i verden. For første og eneste gang i løpet av mine 27 år i rikspolitikken opplevde jeg en statsråd stille kabinettspørsmål i gruppemøte. Det betød at om han ikke fikk tilslutning til sitt forslag, ville han gå av. Altså en partiell regjeringskrise.

Regjeringens standpunkt ble slik Ulveseth foreslo. Det kunne ikke ha vært helt lett for han heller, som kom fra Fjell kommune - ikke så langt fra Mongstad.

Under behandlingen i Stortinget kom også striden først og fremst til å stå om lokaliseringen. Høyre gikk inn for at hele anlegget skulle til Kårstø. Kristelig Folkeparti, Venstre, Senterpartiet og Sosialistisk Valgforbund ønsket en delt løsning mellom Kårstø og Rafnes i Bamble. At deling ville ødelegge økonomien i prosjektet, brydde de seg ikke om. Smått er godt.

Gullfaks A. Første norske utbygging.
Foto: Øyvind Hagen /Statoil

Ingen av forslagene hadde i utgangspunkt flertall i Stortinget. Til slutt stemte Høyre og FrP alternativt for Arbeiderpartiets forslag slik at dette ble vedtatt med 75 mot 69 stemmer.

I ettertid har vi sett at virksomheten på Rafnes greide seg bra så lenge en kunne tære på den gunstige våtgasskontrakten. Etter det har det vist seg vanskeligere. Petrokjemisk industri har også vist seg ikke å bli den solskinnshistorien mange av oss trodde på da beslutningen ble tatt om bygging i Norge denne junidagen i 1974. Når det gjelder Kårstø, vil mange si at det var best det gikk som det gikk. Tysvær har hatt en eventyrlig utvikling uten våtgassen fra Ekofisk.

Til land og til Kårstø

Det skulle ta ytterligere ti år før ilandføringspålegget lot seg oppfylle. Da Statfjord, Heimdal og Gullfaks skulle bygges ut, oppstod på ny muligheten for endelig å få ilandføring til Norge. I motsetning til Ekofisk og Frigg var staten v/Statoil nå tungt inne på eiersiden og kunne øve avgjørende innflytelse på beslutningene. Som de fleste felt på norsk sokkel var dette forekomster med både olje og gass.

Først ble det vurdert å gå til land både med oljerør og gassrør. Imidlertid viste det seg å gå så greit med å laste olja i tankskip at oljeledningsprosjektet ble lagt til side. Gassen derimot var det ikke mulig å laste på feltet. Den måtte i land til Norge eller Storbritannia. Også her var det slik at våtgassen, som gir grunnlag for videre foredling på land, ville være en del av gassstrømmen. Det var altså en rikgass-ledning det var snakk om.

Selv om ledningen skulle til Norge, måtte det tas stilling til hvor. Igjen var det duket for en skikkelig "kretskamp" - med Hordaland støttet av Hydro på den ene siden og Rogaland støttet av Statoil på den andre siden. I denne striden framsto Arve Johnsen og Statoil som de store strategene. Igjen ble det blottlagt at Johan B. Holte og Arve Johnsen ikke var verdens beste venner. Høyre lyttet til Hydro, Arbeiderpartiet mest til Statoil.

Endelig kom ilandføring til Norge på plass:

Det skjedde med Statpipe i 1985 fra Statfjord inn til Kårstø og via Draupner-plattforma til Tyskland. Dette skapte også grunnlaget for de omfattende landanleggene på Kårstø.

Det var for øvrig ikke gitt at denne rikgassrørledningen skulle til Kårstø. Sterke krefter - med Norsk Hydro i spissen - ønsket den til Mongstad. Det endte med votering i Stortinget hvor 94 gikk for Kårstø og 54 for Mongstad. Rogalandsbenken og Hordalandsbenken gikk i strupen på hverandre under behandlingen i Stortinget.

Statpipe-prosjektet var av en helt annen dimensjon enn Norpipe. Det ble muliggjort takket være Statoils omfattende rørledningsprosjekt som startet sommeren 1976. Det ble altså statsoljeselskapet som kom til å realisere visjonen om ilandføring til Norge.

Statpipe dreide seg i virkeligheten om noe langt mer enn en gassrørledning til land i Norge. Like mye ble det et spørsmål om Statoils utvikling til å bli det ledende oljeselskap på norsk sokkel. Det var hele tiden en rivalisering med Hydro. Begge selskapene hadde dyktige lobbyister. Forskjellen var at Statoil hadde Arve Johnsen og Willy Olsen. Tidligere olje- og energiminister Finn Kristensen sa da Willy Olsen sluttet i Statoil, at ingen person hadde fått så mange av sine synspunkter gjengitt fra Stortingets talerstol, uten selv noen gang å ha stått der.

Olje- og energidepartementet var egentlig ikke innstilt på å legge fram for Stortinget saken om Statpipe, med et så omfattende innhold som Statoil ønsket, allerede i vårsesjonen 1981. Nå gikk Arve Johnsen til aksjon. Han nådde ikke fram overfor

statsråden, som var Arvid Johanson. I møte mellom de to gjorde Statoil-sjefen det klart at han da ville ta saken opp med statsministeren direkte, hvilket han også gjorde. Gro Harlem Brundtland sørget for at saken kom opp til behandling i samarbeidskomiteen mellom LO og Arbeiderpartiet, det enkelte til tider kaller "overregjeringen". Her sitter toppledelsen i de to organisasjonene.

LO var for et sterkt Statoil. De var dessuten klar over at dette var en beslutning som ville bety mye for nye arbeidsplasser og verdiskaping i Norge. Resultatet av behandlingen ble at olje- og energiministeren ble satt på plass. Statoil og Arve Johnsen fikk det som de ønsket. Statoil rangerte på en måte over statsråden. Det kan kanskje også kalles en slags norsk modell.

Olje- og energidepartementet hadde gitt Statoil beskjed om at proposisjonen om ilandføring av gassen fra Statfjordfeltet ikke ville legge opp til en beslutning om utbygging av Gullfaks våren 1981. For Statoil ville dette skape stor usikkerhet. Med Norsk Hydro lurende i kulissene og med et stortingsvalg kommende høst kunne det fort ende opp med helt andre løsninger.

Etter at Arve Johnsen hadde fått statsministeren på laget, ble olje- og energiministeren tvunget til – med påholden penn så å si – å ta inn en tilleggsformulering om Gullfaks. Utkastet lød slik: «Departementet vil fortsatt prioritere arbeidet med søknaden om utbygging av feltet. Siktepunktet er at feltutbygging settes i gang når planene er ferdig behandlet og godkjent av myndighetene.» Og så kom tillegget: "Departementet ber om prinsipiell tilslutning til dette". Med dette var olje- og energiministeren nedkjempet. Men det gjensto å få Stortinget til å uttrykke dette uomtvistelig i vedtaks form. I en sak av denne karakter kunne en ikke stole på SV. Nå trådte ekvipasjen Arve Johnsen/Willy H. Olsen i aksjon.
Selv om Arve Johnsen hadde mange gode kontakter i Høyre, lyktes det ikke å få fram et flertallsforslag som ville gi tilstrekkelig ryggdekning i innstillingen fra industrikomiteen. Da behandlingen av saken startet i Stortinget, var det fremdeles ingen avklaring. Arbeiderpartiet var klare. Nå var det spørsmål om å få Høyre om bord.

Like før avstemningen i Stortinget kunne saksordføreren Kjell Helland (A) legge fram et felles forslag fra Høyre og Arbeiderpartiet. Det lød slik: "Stortinget er enig i at departementet prioriterer arbeidet med søknaden om utbygging og ilandføring fra Delta Øst-feltet i blokk 34/10 på norsk kontinentalsokkel og ber om at regjeringen legger fram for Stortinget en plan for trinnvis utbygging av denne blokk.

Stortinget samtykker i at regjeringen kan gi tillatelse til igangsetting av utbygging av første fase av blokk 34/10 – Delta Øst-feltet – når de sikkerhetsmessige spørsmål er blitt avklart. Tillatelsen begrenses i første omgang til en avgrenset del av feltet, og bygger på en plan som gjør det mulig å vurdere senere trinn i utbyggingen mot andre aktuelle utbyggingsoppgaver.

Det forutsettes at den øvrige feltutbyggingen forelegges Stortinget som egen sak".

Forslaget ble vedtatt med 119 mot 29 stemmer. Med dette hadde Stortinget gitt de nødvendige fullmakter til at regjeringen Harlem Brundtland i sitt siste statsråd 9 okt. 1981 kunne gi samtykke til at utbyggingen kunne starte. Et regjeringsskifte kort tid etter kunne ikke endre dette.
Voteringen som dreide seg om ilandføring av gassen gav flertall med 94 stemmer for Kårstø mot 54 for Mongstad. Rolf Hellem ble endelig bønnhørt - ti år etter at han hadde formulert, som et av oljebudene, at hovedregelen skulle være ilandføring til Norge. For Tysvær og Rogaland ble dette også en merkedag.
Men kanskje enda viktigere: Grunnlaget var lagt for Statoil som

et fullverdig og kompetent oljeselskap. Ettertida har vist at de bestod svenneprøven med glans. Gullfaks ble det første feltet med bare norske eierinteresser.

Jeg mener dette historiske vedtaket også kan ha bidratt til Arbeiderpartiets sterke posisjon i denne delen av fylket vårt de seinere årene. Partiet demonstrerte gjennomføringskraft.

Oseberg transportsystem kom i 1988. Og etter det - rørtran-sportprosjekter på løpende bånd. Kravet om ilandføring ble altså omsider oppfylt, men da mer fordi det fremsto som den beste løsningen teknisk og økonomisk, og mindre som følge av "oljebudet". Likevel må det kunne legges til grunn at de retningslinjene Stortinget trakk opp allerede i 1971, var av stor betydning for de løsninger som etter hvert ble valgt.

"I Arbeiderpartiet var det en sterk oppfatning at nasjonal styring forutsatte at vi også opprettet et heleid statlig selskap med operative oppgaver. Det er ikke mulig å lære seg å kjøre bil fra baksetet, slik Arve Johnsen så treffende sa det."

Det tas organisatoriske grep

De prinsipper Stortinget trakk opp for norsk oljevirksomhet allerede i 1971, ville ikke kunne la seg realisere om vi ikke skaffet oss de nødvendige virkemidler. Også på dette området skiller den norske modellen seg klart ut i forhold til andre land. Men det var først da vi skikkelig ble klar over at oljå og gassen var der, at dette arbeidet virkelig skjøt fart. Vi fant tidlig ut at - selv med staten i førersete - måtte vi skille børs og katedral. Sammensausing av forretning og forvaltning er ingen god modell. Det har vi mange eksempler på.

Samtidig med at Stortinget trakk opp prinsippene for norsk oljevirksomhet, ble planene for den statlige organiseringen meislet ut. Etter Ekofisk ble oppdaget, skjønte vi at dette ville bli alvor. Nå ble det mer fart i statens planlegging av hvordan vi burde innrette oss. Allerede i 2. konsesjonsrunde i 1969 kom staten med ved å ta eierandeler i blokker. Men det måtte skje uten økonomiske forpliktelser i letefasen. De utenlandske oljeselskapene likte det ikke. Likevel var det til slutt kun ett som nektet. I stedet tilbød dette selskapet trening av departementets personell. Under tvil ble det akseptert, men dette selskapet fikk tildelt bare to av sine lavest prioriterte blokker. Det skulle koste å være ulydig. Slik oppdras uskikkelige barn i Norge.

I 1971 sørget regjeringen Borten for at den norske stat fikk aksjemajoriteten i Norsk Hydro, ved hjemkjøp av 51 500 aksjer fra utlandet gjennom Hambros Bank i London. Motivet bak denne transaksjonen, som Per Borten med rette var stolt over, var utvil-somt å bringe Norsk Hydro i posisjon for å bli statens forretningsmessige arm i Nordsjøen. Hydro hadde allerede i 1965 gått sammen med de franske selskapene Elf og Total og deltatt i virksomheten på sokkelen fra starten av. Ingen skal hevde at de ikke var gode strateger oppe i høyblokka i Bygdøy Alle.

Statoil opprettes

I Arbeiderpartiet var det en sterk oppfatning at nasjonal styring forutsatte at vi også opprettet et heleid statlig selskap med operative oppgaver. Det er ikke mulig å lære seg å kjøre bil fra baksetet, slik Arve Johnsen så treffende sa det.

Modellen for organiseringen av norsk oljevirksomhet ble sterkt påvirket av regjeringskrisen i februar 1971. Regjeringen Borten falt da fra hverandre som følge av indre uenighet og splid. Eller som Trygve Bratteli uttrykte det: "regjeringen Borten tok livet av seg på kammerset og kom til Stortinget og meddelte det".

«Oljevirksomheten på statens hender» Jern og Metall på 1. mai.1978 i Oslo
Foto: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Da Bratteli overtok og satte inn Finn Lied som statsråd med ansvar for oljepolitikken og med den dynamiske Arve Johnsen som sin statssekretær, ble det fart i sakene.

At den norske modellen skulle baseres på en tredeling, samlet bred enighet: a.) departementet skulle utforme politikken, rammeverket m.v., b) direktoratet skulle stå for den mer detaljerte forvaltningen og utforskning og c) et statlig oljeselskap til å ta seg av det forretningsmessige.

Det var om det siste – oljeselskapet – at striden kom til å stå. Mange, bl. a. embetsverket i departementet og mange i de borgerlige partiene på Stortinget, mente det skulle være et statsholdningsselskap uten operative oppgaver. Altså noe som mer ville ligne på dagens Petoro. Men det ville ikke vi i Arbeiderpartiet. Dette skulle bli et skikkelig selskap for å skape arbeidsplasser og merverdi til samfunnet. Vi la til grunn at det også kunne bli et effektivt distriktspolitisk virkemiddel.

På grunn av EU-saken fikk Bratteli- regjeringen et kort liv, selv om den ikke gjorde som Borten-regjeringen, tok livet av seg selv. Den jobben gjorde velgerne gjennom folkeavstemningen om EU høsten 1972.

Men aldri så galt at det ikke er godt for noe. Arve Johnsen ble ledig på torget og sjef for Statoil. Dette sammen med at Bratteli

kom tilbake som statsminister etter stortingsvalget høsten 1973, medførte langt høyere ambisjoner for Statoil enn det som ellers ville ha blitt resultatet. Et viktig grep var å sikre staten tilstrekkelig eierandeler i de ulike lisensene. Og dernest systematisk å bygge opp selskapet kompetansemessig og kapasitetsmessig.

Den virkelige testen for et oljeselskap på at du består prøven, er om du er kvalifisert til å være operatør. Vi bygget inn som vilkår at de store, erfarne selskapene som fikk slippe til på norsk sokkel, skulle ta på seg en forpliktelse til å lære oss opp. Det skjedde gjennom lisensene og gjennom avtaler om at Statoil skulle kunne overta operatørrollen når utbyggingen av det aktuelle funnet var gjennomført.

Carl I. Hagen ville selge Statfjord.
Foto: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Når det så kom til at dette vilkåret skulle gjennomføres, prøvde de selskapene som kontraktsmessig hadde forpliktet seg, likevel å komme klar. Da ble det bråk. Den mest prominente striden om overtakelse oppsto da Statoil i samsvar med forutsetningene skulle overta operatøransvaret på Statfjord-feltet. Mobil satte himmel og jord i bevegelse for å unndra seg sine forpliktelser. De regnet nok med å få støtte fra den daværende borgerlige regjeringen. De var klar over at Willoch ikke var noen Statoil- venn, for å si det mildt. Men der fantes en del "femtekolonnister" - i og i tilknytning til regjeringen. De visste Arve Johnsen å spille på. Det ble satt ut rykter om at de ansatte i Mobil kunne risikere å miste jobbene, eller i alle fall å få dårligere betingelser ved en overføring til Statoil. Men intet hjalp, og overføringen skjedde fra 1. januar 1987. Utvilsomt ble dette et viktig grep i oppbyggingen av Statoil til et selskap som kunne stå på egne ben. Kynisk? Det var en betingelse, en del av den norske modellen.

Som et viktig ledd i fornorskningen ble Statoil fra 1973 tildelt en eierandel på 50 prosent eller mer i alle produksjonslisenser. Dette ble for første gang satt ut i livet ved tildelingen av Statfjordfeltet.

Som allerede nevnt, fremmet Carl I. Hagen - på vegne av FrP - i 1975 forslag om å selge hele feltet på rot til private for 10 milliarder kroner. Altså det som Statoil utviklet til å bli norgeshistoriens største melkeku. Litt av en feilvurdering. I dag vil Fremskrittspartiet helst ikke høre om dette. Men om forslaget hadde blitt vedtatt, ville det fortsatt - og i mange år ennå – tappet fellesskapet for enorme summer.

Bjartmar Gjerde slår til

Det finnes neppe noe petroleumsproduserende land hvor arbeidstakerne er så sterkt inne i utformingen av rammebetingelsene som i Norge. Som vi tidligere har sett, omfatter dette alt fra vanndypet i Norskerenna til konsesjonstildelinger på sokkelen, for ikke å snakke om hvem som skal tildeles oppdrag. Det siste fikk et dramatisk utfall da striden mellom Aker og Kværner toppet seg om hvem som skulle få oppdraget med å bygge Statfjord B. Det hele endte med at en av toppsjefene i Statoil tok sitt eget liv.

Ikke alle konsesjonsrunder på norsk sokkel har gitt like godt resultat. Etter den tredje runden, som strakte seg fra 1974 til 1977, ble det trukket mange svarte garn. Oppdragene skrumpet inn for norske bedrifter. Presset av LO satte olje- og energiministeren seg i sving. Han var en handlingens mann og ikke alltid så nøye med å gå tjenestevei. Statsråden ringte direkte til ODs ressursdirektør Farouk Al-Kasim for å få vite hvilke områder på norsk sokkel som var de mest prospektive. Ingen visste det bedre

Bjartmar Gjerde var kjent som en handlingens mann, og resultatene uteble ikke denne gangen heller. 4. konsesjonsrunde ble uten sammenlikning den mest ekspansive på norsk sokkel.
Foto: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.
Tegning: HERB

enn Farouk, som villig fortalte. – Greit, sa Bjartmar, – de blokkene skal jeg ha ut.

Resultatet ble fjerde konsesjonsrunde, som uten sammenligning har vært den mest ekspansive på norsk sokkel. Det ble påvist olje og gass i nesten alle blokkene. Flere av funnene viste seg å være enorme – Troll, Oseberg, Gullfaks og Snorre. I ettertid kan en stille spørsmål om ikke dette var den norske modellen - i overkant. Men aktivitet ble det.

I forbindelse med denne etter hvert så berømte fjerde konsesjonsrunde ble det fra myndighetene også stilt krav om overføring av kompetanse til våre forsknings- og industrimiljøer. Teknologiavtalene skulle stimulere norsk industri til å styrke vår kompetanse. Mange av disse avtalene hører med til de mest vellykkede teknologipolitiske initiativ som har sett dagens lys i Norge i moderne tid. Vi er blitt verdensledende på flere områder, ikke minst når det gjelder undervannsløsninger.

Stortingsmelding nr. 25 – et historisk dokument

Oljedebatten blir ofte svært teknisk. Skruer, bolter, letemodeller, seismikk, reservoar, trykk og temperatur fyker rundt. Ikke alle finner dette like engasjerende. Likevel ble det snart klart at oljå var noe som ville berøre oss alle. For å skape bevissthet om dette, la regjeringen Bratteli i 1974 frem det historiske dokument St. meld. nr. 25, "Petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunn".

Formålet med dokumentet, som det alltid er med stortingsmeldinger, var å legge grunnlag for viktige avgjørelser som måtte treffes. Det ville ikke bare dreie seg om aktiviteten på sokkelen, men også hvordan inntektene skulle brukes slik at de kunne bli til best mulig nytte for hele befolkningen. Her ble det lagt opp til å belyse de hovedspørsmål den norske petroleumsvirksomheten ville reise, de muligheter virksomheten kunne gi og de problemer vi ville bli stilt overfor.

Et annet siktemål med meldingen var å legge grunnlaget for en bred debatt om petroleumsvirksomheten i alle deler av det norske folk. Dette var politikk. Nå kom motsetningene frem, og temperaturen steg. Men det var jo noe av hensikten. Selv om det var mye vi ikke visste den gang, var vi likevel klar over at dette var ressurser som ville gjøre oss rikere, og at virksomheten ville bli av lang varighet.

Bratteli mente – med grunnlag i Arbeiderpartiets program – at dette var en mulighet for å utvikle et kvalitativt bedre samfunn. Fremskrittspartiet, med Anders Lange i spissen, oppfattet dette som rendyrka sosialisme. Det ville han ikke ha noe av. Følgelig lanserte han en alternativ modell: "La Nordsjøens skatter betale folkets skatter". Men opplegget hans hang ikke sammen. Det var ikke mulig å gi ressursene til folket og til oljeselskapene samtidig.

Det Anders Lange i virkeligheten gikk inn for, var at i stedet for å benytte denne muligheten til å videreutvikle velferdsstaten, skulle den enkelte innbygger årlig få tilsendt en sjekk med mulighet til å øke sitt private forbruk. Det var slett ikke det vi la i formuleringen "et kvalitativt bedre samfunn".

Men ideen er ikke fjernere enn at den anvendes i Alaska. Lite tyder på at det har bidratt til å bedre kvaliteten på noe som helst der borte. Ikke på noe område kommer kontrasten til den norske modellen klarere fram enn her.

Asgeir Berge: The real issue is that the Norwegian government, generous as it is, manages to save 20% of it's total income for the future. Yes, the oil revenue makes this possible, but many other oil-producing nations have not committed to similar savings. The attitude of restraint, maturity, concern for the common good, and a true responsibility for sound long-term planning makes me very grateful towards those that have served in Norwegian politics over the last several decades. What you have done is unprecedented, anywhere in the world, and an amazing model for how communal resources should be managed.

Dette er hvordan min nevø oppsummerte den norske modellen på dette området, etter å ha studert og jobbet i USA i mange år - og hvor han fremdeles bor. Ingen dårlig observasjon.

Arbeiderpartiregjeringen ønsket å unngå at resultatet av virksomheten bare ble en rask og ukontrollert vekst i bruken av materielle ressurser uten at samfunnet ellers ble vesentlig endret. De retningslinjer som skulle trekkes opp for petroleumsvirksomheten og bruken av inntektene, måtte derfor være ledd i en planmessig omforming av det norske samfunnet.

Ambisjonene var å benytte de økonomiske mulighetene som oljevirksomheten ville kunne gi, til å skape større likhet i leve-

standard og på annen måte, til å forebygge sosiale problemer og til å utvikle en mer miljø- og ressursvennlig produksjon. Velferdssamfunnet skulle bygges videre ut og sammensetningen av det private forbruk påvirkes gjennom bl. a. en aktiv forbrukerpolitikk. Lokalsamfunnene skulle styrkes, og arbeidsmulighetene for de som hadde vanskeligheter med å finne plass i arbeidslivet, skulle bedres. Og vi måtte vise ansvar overfor de fattige land i verden.

I historielagets årbok for 2014 skrev jeg en artikkel - "1970-årene med reformer over evne" (side 47- 57) - som i virkeligheten er en dokumentasjon over hvordan prinsippene vi trakk opp i denne stortingsmeldingen, ble fulgt opp i praksis. Anders Lange og enkelte andre på høyresiden i norsk politikk mente det vi la opp til var farlig sosialisme.

Oljeskatten

Oljeskatten ble etter hvert en brennbar sak. Som medlem og senere leder og nestleder i finanskomiteen fulgte jeg de ulike fasene i dette spillet på nært hold.

De politiske myndighetene så tidlig at med de enorme inntektene det her kunne bli tale om, måtte vi utforme skatte- og avgiftsreglene spesielt for denne næringen. Vi hadde jo i lov fastslått at dette var folkets eiendom. Da kunne vi ikke la oljeselskapene stikke av med en for stor andel av gevinsten. Men vi måtte oppføre oss anstendig. I starten var vi avhengig av de utenlandske selskapene. Vi måtte følgelig balansere, slik at de fant det tilstrekkelig attraktivt å drive på norsk sokkel.

En ekstra utfordring var det at frem til 1980-årene ville inntektene komme fra de selskapene som var tildelt konsesjoner for utvinning tidligere. Særlig framsto Ekofisk som en utfordring. Selv for de kreative skattefolkene i Finansdepartementet viste det seg vanskelig å konstruere et petroleumsskattesystem som tok Ekofisk hardt nok uten å virke uheldig på den øvrige virksomhet. Vi var oss jo bevisst at om vi strammet for sterkt til, ville verdifulle ressurser bli liggende. Det ville jo ramme staten også. Noe av utfordringen lå i at her var det ingen statsdeltakelse.

Statoil eksisterte ikke da de tidlige konsesjonene ble gitt, og SDØE var ikke oppfunnet. Først mange år seinere, da konsesjonsperioden på Ekofisk skulle forlenges, klarte staten å forhandle seg fram til en andel i feltet. Selv om det ikke var mer enn 5 pst. andel, blir det fort penger av det. I tillegg gav det adgang til Phillips-gruppens berømte julebord på Hotel Bristol hvert år. I starten var Phillips lokalisert i Oslo. Det var først seinere de flyttet til Tananger.

Da vi behandlet petroleumsskatten i finanskomiteen, ble vi nærmest nedrent av oljedirektører og skarpskodde skattejurister. Det ble klaget over at her ville vi gi lover tilbakevirkende kraft. Grunnloven tillot ikke det, ble vi fortalt.

Komiteens medlemmer mente seg nok å være like stødige i denne type saker som alle de dresskledde som kom på besøk. Tilbakevirkende kraft er jo alltid en utfordring på skattelovgivningens område. Hva skulle de sagt, de som ble utsatt for den beinharde "sølvskatten" da Norge etter 1814 skulle etablere seg som selvstendig stat?

Selv om begrepet grunnrenteskatt ikke – etter det jeg kan huske – ble brukt i denne tidlige fasen, var det prinsippet som lå bak: Kort og godt er det slik at lønnsomheten ved å få tilgang til disse ressursene – som folket eier – er så enorm at det berettiger å skatte avkastningen hardere enn annen verdiskaping. Det samme gjelder for øvrig for vannkraft.

Oljepris er ganske avgjørende når en skal beregne inntekten som

kommer til beskatning. Her fant vi snart ut at vi ikke kunne basere oss på hva selskapene selv opplyste. Ofte var de både kjøpere og selgere. Ved å sette prisen lavt og ta ut gevinsten i et annet land hvor de hadde datterselskap og med lavere beskatning enn i Norge, kunne vi bli lurt. Følgelig ble det etablert en ordning med normpris. En uavhengig nemnd fastsetter prisen som skal legges til grunn ved beskatningen. Men ordningen er basert på at prisen settes så riktig som mulig i forhold til hva som faktisk oppnås ved omsetning.

"Ved å sette prisen lavt og ta ut gevinsten i et annet land hvor de hadde datterselskap og med lavere beskatning enn i Norge, kunne vi bli lurt. Følgelig ble det etablert en ordning med normpris."

Dette var den prinsipielle holdning som lå til grunn da vi i 1975 utformet den første fullstendige petroleumsskatteloven. Systemet er bygd opp slik:
Driftsinntekter (basert på normpris)

- Driftskostnader
- Avskrivning (lineært over 6 år)
- Leitekostnader, FoU, avslutningskostnader
- CO2-avgift, andre miljøavgifter og arealavgift
- Netto finanskostnader

= Ordinært skattegrunnlag (25 pst.)

- Friinntekt (22 pst. over 4 år fra og med investeringsåret, 5.5 pst. pr. år)

= Særskattegrunnlag (53 pst.)

Til sammen ble skatteinntektene fra petroleumsproduksjon i 2015 ca. 120 mrd. innbetalt. I tillegg kom 84 mrd. netto SDØE. Med dagens oljepriser er det grunn til å regne med at dette vil gå ned i år.

Her er tankegangen altså at det er den ekstraordinære inntekten - som går ut over det som er vanlig ellers - som skal belegges med særskatt. Sjøl om marginalskatten da blir høy (78 pst.) er det misvisende å sammenligne den med vanlig selskapsskatt.

Systemet har den gode egenskap at virksomheten skattlegges sterkt når oljeprisen og inntjeningen er høy, men ikke når oljeprisen og følgelig inntektene er lave. Staten tar av den grunn en del av risikoen. Selskapene selv trekker dette fram som positivt, selv om de klager på at skatten er høy. Men det gjør jo alle.

En ordning som har fått særskilt oppmerksomhet seinere år, er den såkalte leterefusjonsordningen som ble innført i 2005. Dette ble gjort for å redusere inngangsbarrierer for nye selskaper og for å legge bedre til rette for samfunnsøkonomisk lønnsom leting. Ordningen innebærer at selskaper som går med underskudd, kan velge mellom å få utbetalt skatteverdien av leitekostnadene umiddelbart fra ligningsmyndighetene, eller å framføre underskuddet med rentekompensasjon til senere år når selskapet har skattbart overskudd. Når skatteverdien av leitekostnadene kreves utbetalt, vil kostnadene ikke være fradragsberettiget ved fremtidig ligning av selskapet. Refusjonsordningen gir dermed selskapene lik økonomisk verdi av skattefradraget og sikrer likebehandling av selskaper i og utenfor skatteposisjon.
Det kan ta mange år fra et funn gjøres til det bygges ut og settes i produksjon. 10-15 år er ikke uvanlig. Hvis selskapene ikke får benytte skattefradragene i denne perioden, men kun fremføre underskuddet til senere år, skaper det finansielle vanskeligheter. Leiterefusjonsordningen bedrer derfor likviditeten til selskapene som ikke er i skatteposisjon.

Intensjonen med å stimulere til økt leting har slått til. Det er ikke minst disse nye selskapene som kom inn i kjølvannet av denne ordningen, som har gjort funn senere år. Den er nok en illustrasjon på at den norske modellen er fleksibel.

Enkelte, bl. a. miljøorganisasjonene, mener dette er subsidiering av oljeindustrien. Det er det ikke. Kaka blir med dette større for alle. Tenk bare på om vi i dag ikke hadde hatt Johan Sverdrup-feltet.

Willoch går løs på Statoil

Det gjør seg gjeldende en forestilling blant folk flest i Norge at det har hersket bred enighet om oljepolitikken. Sannheten er at det har vært adskillige konfrontasjoner. Etter slagene har det som regel roet seg. Som jeg tidligere har nevnt, var det adskillig strid om opprettelsen av Statoil. Hadde ikke regjeringsskiftet kommet i 1971, ville vi ikke fått et Statoil slik vi kjenner det.

Høyre, og langt på vei de øvrige borgerlige partiene, var egentlig imot statsoljeselskapet. Fremskrittspartiet hadde ikke sett dagens lys da Statoil ble vedtatt opprettet ved stortingsvedtak. I Industridepartementet, som den gang hadde ansvaret for oljesakene, var alle unntatt politikerne mot et Statoil som skulle være fullt ut operativt. Dvs. et oljeselskap som de store utenlandske som allerede var på plass på norsk sokkel. Men det er ikke slik enkelte tror, at det er embetsmennene som styrer i departementet. I alle fall ikke med en politisk "ekvipasje" bestående av Finn Lied og Arve Johnsen.

"Hadde ikke regjeringsskiftet kommet i 1971, ville vi ikke fått et Statoil slik vi kjenner det."

"Likevel – til tross for motstand fra høyresiden maktet Statoil å konsolidere sin posisjon utover på 1970-tallet. Dette hadde i stor grad sin forklaring i at venstresiden i norsk politikk beholdt de politiske maktposisjonene... Uten Statoil kunne vi neppe snakke om en norsk modell."

Ikke alle likte det, men midt i kampen om norsk medlemskap i EU var det ikke mange som ville profilere seg på å gå mot opprettelsen av et statlig nasjonalt oljeselskap. Selv om også Kåre Willoch stemte for, ble han aldri noen varm statoiltilhenger. Hans hjerte lå Norsk Hydro nærmere. Det visste selskapet å benytte seg av. Fra Høyres side var det også ren ideologi som begrunnet motstanden. Staten skulle holdes unna.

I de partiene Willoch ønsket å samarbeide med for å erobre regjeringsmakt, var ikke statsskrekken like fremtredende. I alle fall ikke om det var utsikter til nye arbeidsplasser i distriktene der de hadde interesser. Ja, selv i Willochs eget parti var det en god del "skapstatoil"- representanter.

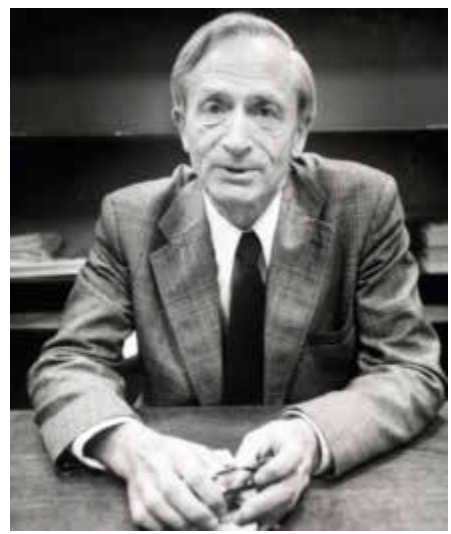
Selv om det ikke lyktes Høyre og støttespillerne å hindre etableringen av Statoil, og at det skulle utvikles til et fullt ut integrert oljeselskap, fortsatte de hakkingen på selskapet. De skulle værsågod holde seg ute på sokkelen, og dessuten ikke bevege seg internasjonalt. Vingeklipping i kombinasjon med å bli stoppet i strandsteinene var ingen gunstig posisjon for et selskap med ambisjoner. Likevel – til tross for motstand fra høyresiden – maktet Statoil å konsolidere sin posisjon utover på 1970-tallet. Dette hadde i stor grad sin forklaring i at venstresiden i norsk politikk beholdt de politiske maktposisjonene. Med unntak av et lite mel-

lomspill med regjeringen Korvald beholdt Arbeiderpartiet regjeringsmakten i en tiårsperiode. Hele denne tida ble angrepene på Statoil slått tilbake. Tvert om: Selskapet fikk den støtten som var nødvendig for å befeste sin posisjon. Uten Statoil kunne vi neppe snakke om en norsk modell.

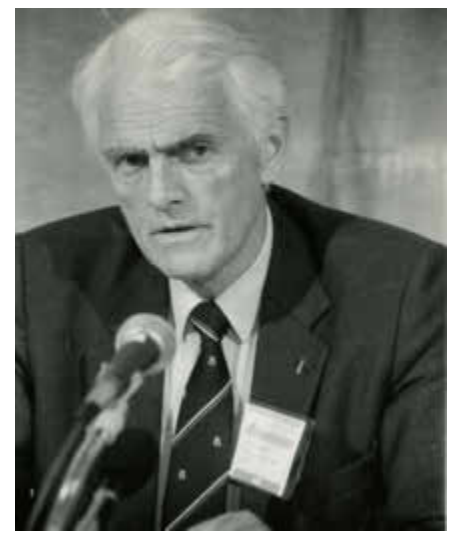
at den nye energiministeren Vidkunn Hveding tok med seg ideologen Hans Henrik Ramm som statssekretær, og at en annen av "samme ulla"- Terje Osmundsen - fikk tilsvarende posisjon for selveste statsministeren. Dette var personer som til de grader hadde markert seg som Statoil-skeptikere.

Innledningsordene i en innstilling fra Høyres oljepolitiske ko-

Willoch 1985 og Vidkunn Hveding 1981
Foto: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Kåre Kristiansen.
Foto: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

SDØE unnfanges

Som følge av den konstant negative Høyre-retorikken var det åpenbart at et regjeringsskifte i 1981 ville få konsekvenser for Statoil. Høyrebølgen som nå også skyllet inn over vårt land, ville komme til å merkes. Selv på tradisjonelle industri- og byggearbeidsplasser var det påfallende mange biler med Høyre- og FrP-merker på bakruta. Skattelette, privatisering, friere armslag for den enkelte appellerte sterkere enn det å ta vare på Statoil.

Når så det endte med brakvalg for de borgerlige - og ren Høyre-regjering - lå det i luften at noe ville komme til å skje med Statoil og oljepolitikken. Det var ikke egnet til å berolige noen

mite våren 1981 levner ingen tvil om at angrepet på Statoil var ideologisk motivert: "Etter vår mening er det klart at det på mange måter er avstand mellom teori og praksis i norsk oljepolitikk, særlig når det gjelder de økonomiske virkningene. På andre områder er politikken klarere definert, men bør likevel revurderes. Dette er særlig tilfelle i spørsmålet om organiseringen av oljevirksomheten, der den form som gradvis har vokst frem harmonerer godt med et sosialistisk samfunnssyn, men må oppleves som svært problematisk for alle som har et mer liberalt ideologisk utgangspunkt". Her var katta ute av sekken. Vi andre kunne vente spent på fortsettelsen.

Hans Henrik Ramm var på dette tidspunktet sekretær i Høyres stortingsgruppe. Han jobbet spesielt for Rolf Presthus som var nestleder i finanskomiteen. Jeg var selv leder av komiteen og fulgte nøye de borgerlige partienes arbeid med sin felles innstilling til regjeringen Harlem Brundtlands langtidsprogram. Jeg var som komiteleder ordfører for denne saken.

Med stigende undring var jeg vitne til hvordan Ramm la premissene for de borgerlige fellesmerknadene. Han hadde en enorm arbeidskraft. Det var ikke for ingen ting han ble kalt Rolf Presthus sin lommekalkulator. Mens alle vi medlemmene i finanskomiteen tok påskeferie, satt ´"lommekalkulatoren" på sitt kontor og utformet i virkeligheten hele den fellesborgerlige merknaden til innstillingen om Langtidsprogrammet.

Statoil skal vokse sterkt

Blir Norges mest sentrale oljeorgan

Adm. direktør Arve Johnsen i Statoil stemplet i går den senere tids debatt om begrensning av statens rolle i petroleumssektoren som forfeilet. Han hevdet i stedet en sterk utbygging av det Stavanger-baserte Statoil. »En ikke uvesentlig del« av statens oljeinntekter bør kanaliseres til Statoil for investeringer i petroleums-sektoren.

I dette fellesborgerlige dokument ble så grunnlaget lagt for at Kåre Willoch - da han samme høst dannet regjering - hadde full politisk ryggdekning for å formulere følgende i sin regjeringserklæring: "Regjeringen vil fortsette arbeidet med en omorganisering av statens deltakelse i petroleumsvirksomheten etter de retningslinjer som er trukket opp i fellesinnstillingen av juni 1981. Behovet for å skille ut fra Statoil dets forvaltningsmessige funksjoner og dets funksjoner som oppkrever av inntekter fra andre til staten har en sentral plass i dette arbeidet".

Vidkunn Hveding og Hans Henrik Ramm hadde knapt tatt av seg frakken før de var i gang med oppfølgningsarbeidet. Arbeidet skulle likevel vise seg å bli mer kronglete og tidkrevende enn de hadde tenkt seg. En faktor som ikke var nedskrevet i noe dokument, hadde de ikke tatt hensyn til – Statoils mange venner. Dessuten var det en komplisert sak.

Ved kgl. res. 5. mars 1982 ble det nedsatt et utvalg ledet av den tidligere statsråden Gunnar Hellesen fra Haugesund. Han representerte også i sin tid Rogaland Høyre på Stortinget og var fylkesmann i hjemfylket.

Hellesen, som jeg kjente fra mange år sammen i Oljedirektoratets styre, var en person med stor integritet. Som rogalending så han egentlig ikke noe stort behov for å vingeklippe Statoil. Snart viste det seg at han hadde vansker med å avfinne seg med mandatet utvalget han skulle lede, hadde fått. Det førte til at han etter en tid trakk seg som leder av utvalget og ble erstattet av høyesterettsdommer Jens Christian Mellbye fra Oslo.
I samsvar med mandatet foreslo utvalget at staten selv skulle beholde deler av de andeler som Statoil, under det daværende system, satt på. Det ble skissert ulike modeller for hvordan det kunne skje. Adskillig teknisk og politisk oppfølgningsarbeid gjensto.

Statoil og Arve Johnsen hadde liten sans for å bli stilt i utsikt - med et pennestrøk - å kunne miste opp mot halvparten av sine eiendeler på sokkelen. Ja, hvem ville vel det. Atmosfæren var ikke god. Arve Johnsen ble beskyldt for å ha opptrådt arrogant i møte med utvalget. Han lot ingen anledning gå fra seg til å uttrykke hva han egentlig mente. Vi var mange som under flyreiser mellom Stavanger og Oslo fikk våre doser motgift. Vi i Arbeiderpartiet var mer resistente overfor "Melby-viruset" enn andre.

"Vi betraktet Statoil som et ektefødt barn av Arbeiderpartiet og vernet det med omsorg. På den annen side var det vanskelig for oss på ideologisk grunnlag å hisse oss opp over at staten skulle eie i stedet for Statoil."

Finn og jeg aksjonerer

Sjøl om vingeklippinga av Statoil utvilsomt hadde høy prioritet hos energiminister Vidkunn Hveding og regjeringen, var det mye som skulle på plass. Bare tre måneder etter at Mellbye-utvalget hadde lagt fram sin innstilling, holdt Senterpartiets leder Johan J. Jakobsen sin berømte pinsetale i Setesdalen. I sitt fore-drag åpnet han for å gå inn i regjeringen sammen med Kristelig Folkeparti. Willoch var ikke sen om å slå til. Med ett satt han med en flertallsregjering av tre partier.

Kåre Kristiansen, KrF, ble ny energiminister. Utvidelsen brakte også inn i regjeringen enkelte bekjennende Statoil-tilhengere. Plutselig ble det vanskeligere å håndtere de politiske sidene av denne saken. Det hele trakk ut. Tiden arbeidet for Statoil.

I vakuumet som oppsto så noen av oss muligheten til å komme i posisjon for å påvirke. Vi betraktet Statoil som et ektefødt barn av Arbeiderpartiet og vernet det med omsorg. På den annen side var det vanskelig for oss på ideologisk grunnlag å hisse oss opp over at staten skulle eie i stedet for Statoil. Begge deler var jo staten.

Om den nye energiministeren Kåre Kristiansen ikke var så sterk i troen på Statoil, var det andre i den omdannede regjeringen som var det. Det var klima for å slå til.

Jeg var nestleder i Arbeiderpartiets stortingsgruppe og medlem av partiets sentralstyre. Fra interne drøftinger visste jeg at Gro var oppsatt på at vi i en del saker burde søke å bringe oss i dialog med regjeringen. På den måten kunne vi fremstå som en konstruktiv opposisjon, og markere at vi også hadde politisk påvirkningskraft i enkelte viktige saker. Dessuten var det viktig ikke å svekke Statoil i bestrebelsene med å bli et viktig instrument i utviklingen av en ny næring. For landet - og ikke minst distriktene - var dette av stor betydning.

12. mars 1984 ble jeg oppsøkt av Finn Kristensen på mitt kontor i Stortinget. Vi hadde startet på Stortinget sammen i 1969 og var nære venner. Vi samarbeidet godt. Han i industrikomiteen og jeg i finanskomiteen. Begge var vi opptatt av verdiskaping og arbeidsplasser. Vi pleide å fleipe med at politikk er ikke bare å dele ut penger. De må komme fra et sted.

Finn foreslo at vi sammen skulle oppsøke Gro og foreslå at partiet skulle ta et initiativ overfor regjeringen med sikte på å få i stand et nærmere samarbeid om oljepolitikken. Gro fulgte en debatt i Stortinget, men da hun oppfattet hva vi hadde i sinne, bad hun oss med inn på kontoret. Vi ble omgående enige om at dette var en god ide. Initiativet ble deretter forankret i sentralstyremøte og formalisert i form av et åpent brev til regjeringen.

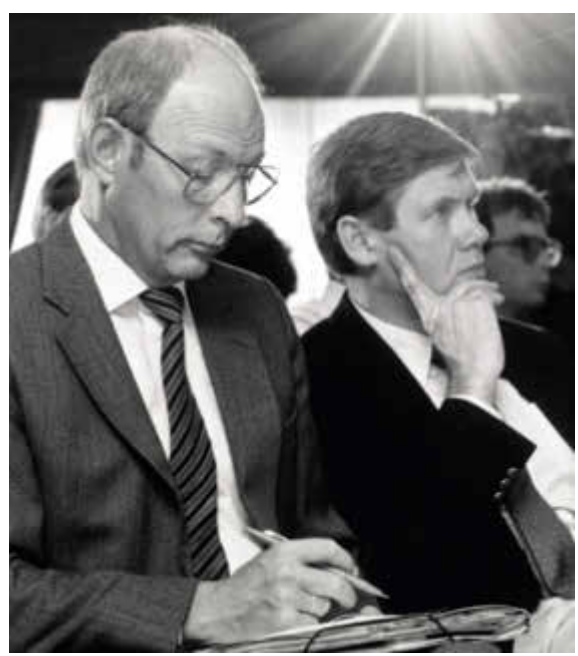
Invitasjonen til samarbeid ble godt mottatt i regjeringen. Men det var kort tid. Saken skulle legges fram til behandling i

Stortinget om få uker. Igjen skulle det vise seg at der det er vilje, er det vei. Vi forhandlet oss fram til en avtale i løpet av de få ukene vi hadde på oss. Statens Direkte Økonomiske Engasjement (SDØE) så dagens lys. Det innebar at Statoils eiendeler på sokkelen grovt sett ble delt i to. Dog slik at Statfjord-feltet ble holdt utenfor. For oss var det en forutsetning for å inngå et kompromiss. Statfjord var melkekua som skulle sikre Statoil den pengestrømmen som var en forutsetning for å utvikle selskapet videre og etter hvert ta på seg store utbyggingsoppgaver. Willoch likte ikke at Statfjord ble unntatt. Men hans regjeringspartnere og Arbeiderpartiet tvang han i kne.

"Statens Direkte Økonomiske Engasjement (SDØE) så dagens lys. Det innebar at Statoils eiendeler på sokkelen grovt sett ble delt i to. Dog slik at Statfjord-feltet ble holdt utenfor."

På dette tidspunktet hadde ikke staten et administrativt apparat som var i stand til å forvalte de enorme verdiene en plutselig fikk ansvaret for, og som Statoil tidligere hadde ivaretatt. Følgelig ble Statoil overlatt oppgaven å forvalte SDØE-porteføljen. Mistilliten til selskapet var ikke større enn at det ble sett på som fullt ut forsvarlig.

Slik surret og gikk det helt fram til delprivatiseringen av Statoil i 2001. Da ble Petoro A/S opprettet for å ivareta denne oppgaven, men uten å gå inn som operatør. De oppgavene ivaretas fortsatt av Statoil. Likeledes avsetningen av produktene. Et viktig argument for det siste er at dette samlet gir staten større markedsmakt, og med det et bedre samlet resultat.

Berge/Kristensen 1989
Foto: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Det er ikke bestandig like lett å forklare denne modellen for utlendinger. Men det er av mindre betydning, så lenge den fungerer.

Petroleumsfondet - olje til evig tid?

Som det så godt ble beskrevet i St. melding nr. 25 allerede i 1974, ville olje- og gassfunnenes virkning på den indre norske økonomi komme på to måter:

1. Direkte virkning for norske arbeidstakere og norsk næringsliv ved å delta i leting og utvinning og i basevirksomhet, ved levering av plattformer, utstyr m.v. og ved videreforedling i form av raffinering, petrokjemi og lignende.
2. Bruken av de økte inntektene til forbruk og investeringer innenlands.

I første omgang var det de direkte inntektene under punkt 1 vi merket. De økte offentlige inntektene som nevnes under punkt 2, mente meldingen skulle brukes til skattelette og til økt offentlig innsats bl. a. i distriktsutbygging, miljøvern, sosialsektoren, undervisning og samferdsel. Meldingen pekte også på at de økte offentlige inntektene som regjeringen la opp til å bruke, ville kreve større økning i antall sysselsatte enn den direkte petroleumsvirksomheten.

Finansdebatten i Stortinget. Finansminister Gunnar Berge og statsminister Gro Harlem Brundtland. November 1986
Foto: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

I starten var det ikke et aktuelt problem at bruken av oljepenger ble for stor. En betydelig del ble dessuten pløyd tilbake i form av oljeinvesteringer. Det en gjerne kaller en negativ oljeformue. Dette er investeringer vi fortsatt drar stor nytte av - rørledninger, plattformer og ikke minst brønner m.v.

Etter hvert ble det imidlertid klart at vi kunne ikke tillate oss å bruke opp oljeinntektene løpende. Det ville skade norsk økonomi og konkurranseutsatt næringsliv. Utfordringen ble etter hvert å finne et effektivt instrument slik at vi kunne håndtere denne utfordringen.

Til slutt ble vi stående ved at å opprette et fond ville være den mest hensiktsmessige løsningen. Dermed kunne selve produksjonen og aktiviteten, samt de inntekter som det genererte, skje uavhengig av den årlige bruken. Like enkelt som genialt. Fremsynt var det også at oljefondet ble opprettet hele seks år før det kom penger inn i det. Med det kunne selve konstruksjonen

skilles fra debatten om bruken. Handlingsregelen kom til flere år etter at det begynte å komme penger inn på fondet.

Problemstillingene knyttet til utfordringen det var å skille inntjening og bruk av oljeinntektene, ble tatt opp i ulike sammenhenger og foregikk over lang tid. Nå hadde vi for så vidt også god tid som følge av at inntektene lenge ikke var større enn at vi lett absorberte dem.

Det som virkelig førte oss et steg videre mot etableringen av et oljefond, var "Perspektivgruppen", som jeg selv hadde gleden av som finansminister å opprette høsten 1986. Dette var et ek-spertutvalg, ledet av professor i samfunnsøkonomi ved Norges Handelshøyskole Erling Steigum. Utvalget la fram sin innstilling (NOU 1988.) mindre enn to år etter at det var utnevnt, under tittelen "Norsk økonomi i forandring. Perspektiver for nasjonalformue og økonomisk politikk i 1990-årene".

"Vi har her i virkeligheten konstruert en evigvarende kilde til finansiering av vår velferd uten å måtte betale for det i form av skatter og avgifter. Er det noe som fortjener betegnelsen den norske modellen, så må det være dette"

Rapporten fra denne perspektivgruppen tok først og fremst sikte på å styrke forståelsen av sentrale sammenhenger i norsk økonomi. Dessuten kom den med enkelte forslag til utformingen av den økonomiske politikken. Det ble pekt på at oljeinntektene etter hvert ville avta. Det ville også veksten i arbeidsstyrken som følge av flere eldre. Forpliktelsene gjennom folketrygden overfor eldre og uføre ville øke. For å møte denne utviklingen måtte sparingen – ifølge utvalget – øke ved at vi først betalte ned gjelden, og deretter bygget opp fordringer overfor utlandet.
Rådet ble fulgt til punkt og prikke ved å etablere oljefondet. Senere ble det gitt et annet navn – "Pensjonsfondet utland", men det var kun å gi det et annet navn. Det var ingen realitetsendring.

Av de om lag 11.000 milliardene vi har tjent så langt, er 7.000 satt av på bok. Det tilsvarer om lag 1,4 millioner pr innbygger. Ved 4 pst. avkastning, som er det vi erfaringsmessig kan regne med å oppnå over tid, tilsvarer det kr 56.000 pr. innbygger pr år.

Vi har her i virkeligheten konstruert en evigvarende kilde til finansiering av vår velferd uten å måtte betale for det i form av skatter og avgifter. Er det noe som fortjener betegnelsen den norske modellen, så må det være dette. Intet land i verden har gjort tilsvarende.
Noen vil hevde at om dette har det vært bred enighet. Men det har det ikke bestandig vært. Som jeg tidligere har nevnt, ønsket FrP i 1975 å selge verdiene på Statfjordfeltet for i denne sammenheng småpenger.

Vi har her også sørget for at generasjonene som kommer etter oss, skal få glede av disse pengene. En slags generasjonssolidaritet om en vil. Men om dette skal kunne holde, er det en forutsetning at vi er trofaste mot handlingsregelen. Så langt har alle partier på Stortinget – med unntak av FrP – forpliktet seg til det.

Sett i ettertid kan vi se at ikke alt har vært perfekt. Men det meste har vært vellykket. Det er ikke resultat av tilfeldigheter. For å minne om Arve Johnsens metafor: "Du lærer ikke å kjøre bil fra baksete". Vi plasserte oss i førersetet, og etter kort tid overtok vi ratt, gasspedal, brems og det hele. Alle jeg har truffet rundt i verden, og som har satt seg inn i norsk oljepolitikk, er fulle av beundring.

Er det snart slutt?

Om vi makter å forvalte oljefondet etter forutsetningene, blir det jo aldri slutt. Men også når det gjelder selve aktiviteten, er tidsperspektivet langt. Vi har nå holdt på i 50 år. Ifølge Oljedirektoratet kan de totale gjenværende ressursene gi grunnlag for olje- og gassproduksjon i mange tiår framover. Selv etter 45 år med produksjon er mindre enn halvparten av det som kan produseres, tatt opp. En betydelig del ligger i ressurser som allerede er funnet, og felt som er bygget ut, men en god del er enda ikke oppdaget.

I denne sammenheng må vi tenke over at verdiene som er skapt, ikke bare er plassert i "Pensjonsfondet", men ikke minst i form av fysiske innretninger som utmerket godt kan leve i flere tiår. I tillegg kommer verdien av den kompetansen som er opparbeidet fra starten og fram til i dag. Den har verdi om den brukes, ellers ikke. Vi kan ikke legge verdens mest avanserte letemiljøer i møllpose. Da vil kunnskapen forvitre og store verdier gå tapt. Den sitter i hodene på folk.

Følgelig er det nødvendig å lete fram de omfattende tilleggsressursene som kan produseres fra eksisterende innretninger, men også fortsette i områder som er åpnet for virksomhet – samt å åpne nye deler av sokkelen.

Om jeg var representant for befolkningen i Nord-Norge, ville jeg stått på for å sikre aktivitet nå. Oljeselskapene kan nemlig bruke av overskottet fra virksomheten lenger sør på sokkelen til aktivitet i nord. Økonomisk sett er det i dag muligheten er til stede.

Å fase ut virksomheten – slik enkelte tar til orde for – ville bli et gigantisk ressurssløseri. Dessuten er det til overmål dokumentert at verden i mange år framover trenger tilskudd av fossil energi. Det ville være et paradoks om vi, som kan fremskaffe den mindre miljøskadelig enn andre, skulle hoppe av. Ingen interesser ville være tjent med det.

Vi må huske på at oppgaven er tosidig: Klimaet skal reddes, men folket må også overleve.

Den unike kompetansen som er opparbeidet, og vår kapasitet, er også eksportvare. Selv med de nedbemanninger som har vært siste år regnes det med at petroleumsnæringen direkte og indirekte sysselsetter rundt 300.000 mennesker i Norge. Av disse er ca. 40.000 involverte i eksportrelaterte aktiviteter. Og ytterligere rundt 30.000 i aktiviteter rettet mot internasjonale markeder. Det har gitt oss store inntekter, og vil fortsatt kunne gjøre det. Spesielt viktig vil denne delen av virksomheten bli etter hvert som aktiviteten avtar på norsk sokkel.

Endelig ser vi at ferdigheter og kunnskap fra oljevirksomheten kan overføres til andre områder og omsettes i verdiskaping, gjennom såkalte synergier. Til og med innenfor sykehusene ser vi eksempler på dette.

Kommer ikke av seg selv

Like lite som hittil vil resultatene komme av seg selv. Det høres ofte enkelt ut når folk som ikke har innsikt, uttaler seg. Mange snakker om å pumpe opp olje nærmest i det tempo det er ønskelig.

Å lete etter olje er noe av det mest kompliserte som finnes. Fagmiljøene utvikles over lang tid. Stabilitet og forutsigbarhet er følgelig avgjørende. Kunnskap om geologien på norsk sokkel er ikke å finne i lærebøkene. Den finnes i enkeltpersoners hode. Flere av dem er å finne i Oljedirektoratet, og i tillegg i selskapenes leteorganisasjoner. Disse fungerer best når de har oppgaver. Om virksomheten skulle stoppe opp, ville kontinuiteten

brytes og store verdier gå tapt.

Letevirksomheten har vært høy de siste ti årene, og det er gjort en rekke større funn. Men det er også slik at dersom produksjonen skal kunne opprettholdes på lengre sikt, må letevirksomheten fortsette på høyt nivå.

Som resultat av den norske modellen er det opp gjennom årene tatt mange grep for å stimulere leting. Selskapene har en tendens til å være kortsiktige. Myndighetene kan ikke tillate seg det.

Jeg husker godt fra min egen tid i Oljedirektoratet særlig tre tiltak som ble satt i verk for å få opp farten: Prekvalifisering av nye selskap, årlige konsesjonsrunder med tildeling i forhåndsdefinerte områder (TFO-ordningen) og leterefusjonsordningen, som jeg tidligere har redegjort for. Dette har gitt påviselige resultater av en styringsmodell som er fleksibel. En rekke nye selskaper kom inn, og det viste seg snart at de hadde mye å bidra med - ut over det vi kunne forvente fra de store selskapene.

Framover må vi regne med at det blir langt flere mindre funn enn store. Dersom vi skal kunne få disse til å bli lønnsomme, må vi få ned kostnadene. Vi kan ikke nekte for at kostnadene i den perioden vi har bak oss med ekstremt høy aktivitet, også har slått ut i at alt blir dyrere.

Vi har sett det før at lave oljepriser har gitt næringen insentiv til å operere mer effektivt og få til innovasjoner. Erfaringen tilsier at resultater her forutsetter et nært samvirke mellom myndighetene og industrien. Eller sagt på en annen måte: Trepartssamarbeidet slik vi kjenner det fra norsk arbeidsliv ellers.

For egen del ville jeg heller ikke være fremmed for å se på skattesystemet i en slik sammenheng. Det har vi gjort før. I 1986 gjennomførte vi betydelige lettelser i kjølvannet av det dramatiske oljeprisfallet som da skjedde. Og det virket. At vi senere strammet til, hører selvsagt også med til historien. Men det skjedde først etter at vi var gjennom den vanskelige perioden.

Sikkerheten

I det store og hele mener vi at sikkerhetsnivået i norsk petroleumsnæring er godt. Likevel har heller ikke vi vært forskånet for tragedier med tap av menneskeliv og store materielle verdier.

På tross av dette mener vi sikkerhetsregelverket er godt, og at det finner sted systematiske forbedringer. Ikke minst er vi opptatt av å lære av feilene.

Vi mente ved starten av virksomheten - for 50 år siden - at vi lå godt an i den landbaserte industrien. Systemene ble forsøkt overført til oljevirksomheten ute i havet. Det viste seg å bli utfordrende. Men etter hvert ble det utviklet en modell også på dette feltet som har fungert.

I stedet for å arbeide fragmentert og uoversiktlig ble det lagt vekt på at vi - både som sikkerhetsmyndighet og i utviklingen av regelverk - skulle bestrebe oss på å framstå helhetlig.

Det står ikke å nekte at vi famlet i starten, men det gikk seg til. Etter hvert ble den nye arbeidsmiljøloven av 1977 også gjort gjeldende for sokkelen. Samtidig ble det etablert en ny arbeidsmiljø- og sikkerhetsavdeling i det daværende Kommunaldepartementet. Noe seinere ble det bestemt at Oljedirektoratet, som da også var sikkerhetsmyndighet, skulle rapportere dit for den delen av ansvarsområdet.

Arbeidsmiljøloven forutsetter at det etableres ordning med verneombud. De har i vårt land en sterk posisjon. Dersom de finner grunnlag for det, kan de med loven i hånd stoppe farlig arbeid. En slik mulighet sendte sjokkbølger inn i de mange utenlandske oljeselskapene på norsk sokkel – spesielt de amerikanske. Og det endte nesten med besvimelse når det oppsto en situasjon på Ekofisk der verneombudet truet med å stanse produksjonen. Saken løste seg før det gikk så langt, men bevissthetene om at dette er et verktøy som kan brukes, har jo i seg selv betydning. Når det kommer til stykket, har jo de ansatte og selskapene felles interesser når det gjelder sikkerheten.

EU blander seg inn

Ved flere anledninger har EU blandet seg inn i regelverket på norsk sokkel. Det gjelder både generelt og på sikkerhetsområdet. Ved flere anledninger har vi måttet ta hensyn til dette. Det er altså grenser for hvor langt vi kan drive særnorsk.

Når det gjelder konsesjonssystemet, har de ikke kommet noen vei. Storbritannia som EU-medlem praktiserer stort sett samme regler som oss på dette området. Vi gir konsesjoner til de vi mener er best. Dessuten er det vi som er grunneier.

Når det gjelder sikkerhetsreglene, driver de fortsatt på. Vi stritter imot fordi vi mener vårt eget er strengere. Det ville være et paradoks om EU skulle påtvinge oss dårligere sikkerhet på sokkelen.

Helt siden Norge forhandlet fram EØS-avtalen, og seinere medlemskap, har norsk sokkel vært stridstema. Jeg var selv med på forhandlingene som kommunalminister - og ansvarlig for sikkerheten på sokkelen - i 1994. Norge har så langt avslått alle fremstøt fra EU for å kunne få direkte innflytelse over olje- og gassvirksomheten. Men de gir seg ikke.

Norske myndigheter betrakter ikke offshoredirektivet som EØS-relevant. Det har vi sagt klart ifra om mange ganger. Direktivet omhandler først og fremst helse, miljø og sikkerhet (HMS) og beredskap. Et område der jeg mener Norge har unik kompetanse, og at vi ikke trenger EUs innblanding.

Norsk olje og gass støtter myndighetenes avvisning av at direktivet er EØS- relevant. Men oljeindustrien og fagbevegelsen mener også at de norske reglene rett og slett er bedre.

Vi har et regelverk som er dynamisk. Hvert år avdekkes det områder som blir forbedret. Den norske modellen - på dette feltet - som vi har brukt i snart 50 år, har vist seg hensiktsmessig og effektiv. EUs direktiv vil føre til mer byråkrati fordi det legger opp til mer omfattende rapporteringsrutiner til EU. Dette vil øke kostnadene, uten at det gir økt sikkerhet.

Skiftende norske regjeringer har avvist direktivet også fordi vi mener EØS- avtalen ikke omfatter sokkelen. I mer enn 20 år har tautrekkingene pågått.

I tillegg til at vi har et godt regelverk, har Oljedirektoratet og Petroleumstilsynet, samt andre organ som har tilsynsoppgaver på norsk sokkel, langt bedre forutsetninger for å ivareta denne oppgaven enn byråkrater i Brussel.

Miljøhensyn

Et av oljebudene er at det ikke skal brennes gass på norsk sokkel. Da Stortinget formulerte dette - allerede i 1971, var det helt unikt. Etter hvert har flere land tatt etter oss. Erfaringene med å stille slike absolutte krav er at da tilpasser industrien seg.

Det samme har vi sett er tilfelle med CO2-avgiften. Norge er

alene om å anvende en slik avgift på selve produksjonen. Høylytte protester i starten er erstattet med at man tilpasser seg. Med denne avgiften ble det mer lønnsomt å investere i tiltak for å redusere utslippene av klimagasser enn å betale avgift. Dette er - sammen med et meget strengt miljøregelverk - en viktig årsak til at det produseres med langt lavere utslipp på norsk sokkel enn alle andre steder i verden. Følgelig er det vanskelig å følge miljøorganisasjonene som synes å mene det er her vi skal stoppe produksjonen først.

Trolig er det også særnorsk å drive installasjonene med kraft fra land. Det gjør vi i større og større utstrekning. Miljøgevinsten kan være betydelig.

Norge uten oljå

I dag er det vanskelig å tenke seg Norge uten olje. Vi ville nok klart oss uansett. Mange mener det er en stor fordel at vi i starten mente vi godt kunne klare oss uten. Vi la oss ikke flate for utenlandske interesser.

Men det er også slik at oljen har gitt oss store fordeler, og at vi har det fortsatt. Det har sikret oss en høyere materiell standard enn det som ellers ville vært mulig. Og det gjelder hele landet. I starten var det noen få her lokalt som mente oljeinntektene tilhørte byen. Det ville vært aldeles urimelig. Myndighetene laget et system slik at gevinsten skulle bli til glede for hele landet. Det oppnås ved at penger kanaliseres gjennom de ordinære systemene for finansiering av velferd i Norge. Trysil får i forhold til innbyggertall like mye som Stavanger, om ikke mer. Det viser kvaliteten i den norske modellen. De som hevder ikke å ha sett noe til oljeinntektene, kan ikke ha sett godt etter.
Vi fikk en historisk sjanse. Den har vi tatt godt vare på. Men det er ikke slutt enda.